

Oppunder fjellbandet 1999

Fjellfiol

Ved grasgrodde stier
i skog og mark
står planter med smørgule kyser.
Som fagre budeier
i naturens park
så vennlig de nikker og myser.

- Noen blomster av arten
FJELLFIOL
har spiret på hjemlige tufter.
Den låner sin farge
fra gyllen sol.
Av honning og nektar den dufter.

Bedårende fiol,
velkommen igjen
fra vinterens kjølige dvale
- til dansende vind
over sommereng
og blåvingens smigrende tale!
- En alvelik jomfru
med fløyelskinn
- en innfødt i fjellheimens hage
har bundet min godhug
med silkespinn,
- en kjærest fra barndommens dage.

En nobel gudinne,
så tander og sped,
står omgitt av tindrende terner;
- et syn - som om himlen
har kommet hit ned
beströdd med glitrende stjerner.

Her oppunder fjellbandet
stråler den rent
som sola i midtsommerkvelden,
- en yndefull granne
- en lyshelgen plent
så edel og skjær som en engel.

Anny Berit Åsvold

Oppunder fjellbandet 1999

Hefte nr. 21

Utgiver: Holtålen kommune

I redaksjonen: Halvard Bakås, Anders Grønli, Gudbrand Grøt,
Eva Eggen Angen og Eli Sesseng.

Illustrasjoner: Steinar Flaten m.fl. Forside: Steinar Flaten

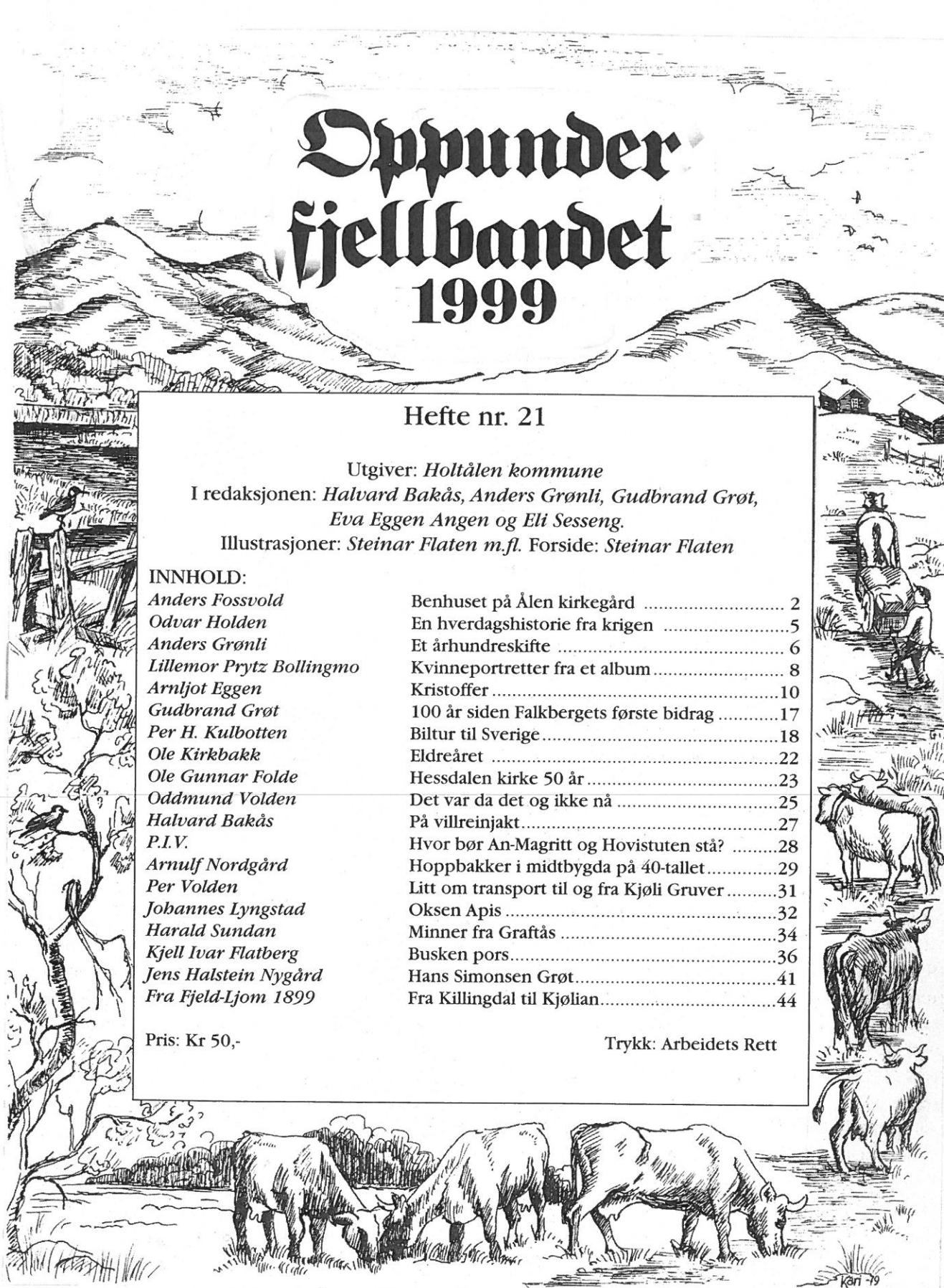
INNHOLD:

*Anders Fossvold
Odvar Holden
Anders Grønli
Lillemor Prytz Bollingmo
Arnljot Eggen
Gudbrand Grøt
Per H. Kulbotten
Ole Kirkbakk
Ole Gunnar Folde
Oddmund Volden
Halvard Bakås
P.I.V.
Arnulf Nordgård
Per Volden
Johannes Lyngstad
Harald Sundan
Kjell Ivar Flatberg
Jens Halstein Nygård
Fra Fjeld-Ijom 1899*

Pris: Kr 50,-

Benhuset på Ålen kirkegård	2
En hverdagshistorie fra krigen	5
Et århundreskifte	6
Kvinneportretter fra et album	8
Kristoffer	10
100 år siden Falkbergets første bidrag	17
Biltur til Sverige	18
Eldreåret	22
Hessdalen kirke 50 år	23
Det var da det og ikke nå	25
På villreinjakt	27
Hvor bør An-Magritt og Hovistuten stå?	28
Hoppbakker i midtbygda på 40-tallet	29
Litt om transport til og fra Kjøli Gruver	31
Oksen Apis	32
Minner fra Graftås	34
Busken pors	36
Hans Simonsen Grøt	41
Fra Killingdal til Kjølian	44

Trykk: Arbeidets Rett

Benhuset på Ålen kirkegård

Denne artikkelen sto i Fjell-Ljom 24. mars 1950 og er skrevet av Anders Fossvold. (Artikkelen er noe forkorter)

Gårdene Hov i Ålen ligger sydligst på en større flate djupt nede midt i bygda. Noen få hundre meter lenger nord ved enden av nevnte flate ligger Ålen kirke med den eldgamle kirkegården. Denne kirkegården var opprinnelig, og i langsomme tider, svært liten, ja, så liten at man stadig måtte grave opp igjen temmelig ferske graver for å kunne skaffe plass til de sist avdøde. Følgen herav var at der blev oppkastet rester av eldre lik, særlig lårbein, leggbein, hodeskaller og andre grove bein, som trengte lang tid for å smuldre til jord. Da disse beina ikke til alle tider ble puttet ned igjen, ble de liggende å reke ovenpå i kirkegården, ofte til skrek og redsel for nervøse og troskyldige mennesker.

For å råde bot på dette forholdet er det fortalt at Benhuset på Ålens kirkegård ble oppsatt en gang i den grå old for mange hundre år siden. Alle igjenliggende menneskebein ble da etter hvert plukket inn i Benhuset, som til slutt skulle vært mer en halvfylt, etter gamle Bersvein Løbergs utsagn.

Det kan jo også tenkes at det har vært fylt før, både en og flere ganger, og at beinslompen hver gang har fått en fellesgrav, hvoretter Benhuset på nytt har stått til tjeneste.

Men det var redselen for de døde beina som var den virkelige årsaken til oppførelsen av Benhuset, slik som Løberg sikkert trudde, er neppe riktig. Grunnen til oppførelse av et så merkelig bygg var vel nærmest av økonomisk art!

Ved å grave opp igjen og opp igjen de gamle gravene så hurtig og så ferske som mulig, slapp de både økt strev og kostnaden med å utvide kirkegården!

Men med et så intenst bruk av den lille og eldgamle kirkegården så vokste sjølsagt - beinhauen.

Og da var det vel som ellers i vanskelige situasjoner, et eller annet lyst hode som fant på det-

te med Benhuset.

Eller kanskje der fans noe liknende på andre steder, som de hadde plukket lærdom av?

Faktum er at Ålen kirkegård, like til min barndomstid i 1860-årene, var såre liten! Enda den da skulle hatt en bitte liten utvidelse før, antagelig om kring skiftet mellom det 17. og 18. århundret, eller muligens litt senere.

Antakelig har Benhuset ved denne sparsomme utvidelsen av kirkegården fått sin vel fortjente avslutning.

Av en ennå levende og munter historie om Larsstuen og Løbøren kan vi slutte at Benhuset fremdeles eksisterte i førstningen av 1800-tallet.

I min barndom og første ungdomstid vanket jeg meget omkring ved Ålens gamle kirke, og dens eldgamle lille kirkegård.

Jeg hadde nemlig tre mostrer, farbror, bestemor og hele min fars slekt boende på gårdene omkring og var ofte på besøk hos disse, og da var det særlig kirkegården som fanget min interesse. Det måtte jeg alltid gå!

Selv kirken brydde jeg meg mindre om. Den sto som regel kald og tom! Var det enkelte ganger tjeneste der, sto der alltid en fremmed mann i svart kjole høgt oppe på veggen og sa noe, som jeg ikke skjønte stort av.

Nei, da var det et ganske livfullere sted ute på den døde kirkegården!

Her lå alle mine forfedre, kanskje i hundrer av ledd bakover, og her lå mange av mine jevnaldrende lekekamerater, som den stygge skarlagensfeberen hadde revet vekk. Deriblant min jevnaldring og søskendebarn Lars Svendsen Meismyren som jeg var så glad i! Husker at de voksne jaget meg vekk fra kisten gravølsgangen. Jeg kunne få smitte å dø, sa de! Og de voksne hadde alltid rett.

Kirkegården er en bygds mest ekte "historiebok". Her prater tankene som munnene i en vennekrets! Og jeg ruslet fra grav til grav.....

Så kom gamle Bersvein Løberg gående, slik som mange ganger før. Han bodde omrent like ved. Han var en gammel venn av far, og fødde sånn omkring 1800-tallet. Han gikk for å

være en halv "vriompeis" på mange måter. Men at han var en barnekjær mann, kan jeg bevitne! Vi var gode kjenninger fra før. Nå fulgte han meg rundt på kirkegården og fortalte om de som lå der, og han kom bort i mye gammelt. Deriblant om det Benhuset, som en gang i tiden hadde stått der. Men jeg var den gangen dessverre ikke gammel nok til å spørre ham om enkelte ting, som jeg nå utvilsomt ville gjort. Dog husker jeg at han karakteriserte Benhuset som et "lite tømret trehus", litt langaktig mest som ei lita høyloè borti utmarken med ei skarve dør, som hang på noen utslitte hengsler og gnall (skreik).

Jeg tør ikke påstå at dette er aldeles ordrett, men bildet jeg fikk ved hans forklaring, er slik! Tidens tann hadde sjølsagt tæret stygt på

huset, så slutten av det tok seg sikkert ikke glimrende ut. Forresten hadde det vel heller aldri vært noe strålende mausoleum.

Etter min mening var det nødverge mot ny utvidelse av kirkegården. Men Bersvein Løberg trodde sikkert det var oppsatt for å dempe redselen for de døde menneskebein. Best som vi gikk sparket han foten borti et kranium. som samme dag var kastet opp ved en ny grav, som en ålbygg dagen etter skulle begraves i. Kraniet var enda så ferskt og helt at det satt en tjukk, svart, blåbrettet topplue med blå dusk i toppen på det! Bersvein sparket til kraniet så kinnbeina vendte opp. - Jaha den karen kjenner jeg nok igjen, sa Bersvein og nevnte den dødes navn. (Maken til denne luva som satt på kraniet finnes på Bersvein Hovs

hode i A. J. Reitans bygdebok Ålen side 280, men Bersvein Hov levde ennå, så hans hode var det ikke.)

Ja, kirkegården var ennå så liten at de døde ikke fikk ligge i fred på langt nær så lenge at de ble til det, hvorav alt er skapt.

Men nå er det ganske annerledes. Ålen kirkegård har siden fått flere større utvidelser, så den nå er helt moderne og stor nok for lange tider. Den er også vakkert og renslig stelt med pyntede graver og en skog av vakre monumenter, så nå trengs intet Benhus lenger.

Det som særlig har holdt tradisjonen om Benhuset ved Ålens kirkegård oppe, er utvilsomt historien om Larsstuen og Gammel-Løbøren. Vi må da vende tilbake til gården Hov, hvor dette oppsettet begynte.

Her satt en kullsvart høstnatt Larsstuen og Gammel-Løbøren og drakk og skrytte av sine heltegjerninger, som fulle mennesker vanlig gjør. Larsstuen påsto at han ikke var redd noen ting her i verden. Han skulle ratt gå bort på Benhuset nå på svarteste natta og stjele et menneskeben! Løbøren tvilte dog på om han greide dette. Så ble det vågd om ei flaske brennevin. Og Larsstuen la ut i den kullsvarte høstnatta. Men han måtte først gå en stubb rett vest, før han kom ut på den rake kongsveien, som han fulgte til midt for kirkegården, hvor

han igjen måtte gå en hundre meter i øst for å komme til Benhuset. Larsstuen var ikke før gått ut i mørket, før Løbøren også la i vei ut. Men han sprang benveien over jordene og kom til Benhuset en stund før Larsstuen nådde fram. Løbøren krøp inn til innerste vegg i Benhuset og satt her godt gjemt og stille som en mus i belgmørket. Et øyeblikk etter kom Larsstuen tuskende fram til Benhusdøren rakte hånden gjennom døren og fikk tak i et bein. "Dette er benet mitt det!", sa en hul stemme inne i mørket!

Larsstuen kastet hurtig skanken inn igjen og hogg tak i et nytt bein. "Det er mitt dette og", sa stemmen inne i beinhaugen. Atter kastet Larsstuen skanken inn igjen og hogg tak i et tredje bein. "Det er mitt, dette og!" sa stemmen.

"Ja, døm fe nå åggå de kvenn fa`n som vil no, e te de no lell e!" sa Larsstuen og dro avgård med skanken.

Løbøren krøp strakst etter ut, sprang benveien og satt selvfølgelig ved bordet på Hov og sov den uskyldige søvn, da Larsstuen kom styrtende inn, slengte benet på bordet og ropte: Nå er flaska mi!

Ja, denne historien og det øvrige, som gamle Bersvein Løberg fortalte, er i grunnen det eneste jeg vet om Benhuset ved Ålen kirke.

En hverdagshistorie fra krigen

Av: Odvar Holden

En aprildag i 1940, mens krigshandlinger ennå pågikk i Gudbrandsdalen og Østerdalen, gikk jeg en dag for å besøke en kamerat. Mens vi satt og pratet om krigen og all den usikkerhet og uhygge det medførte, kom kameratens mor inn fra fjøset.

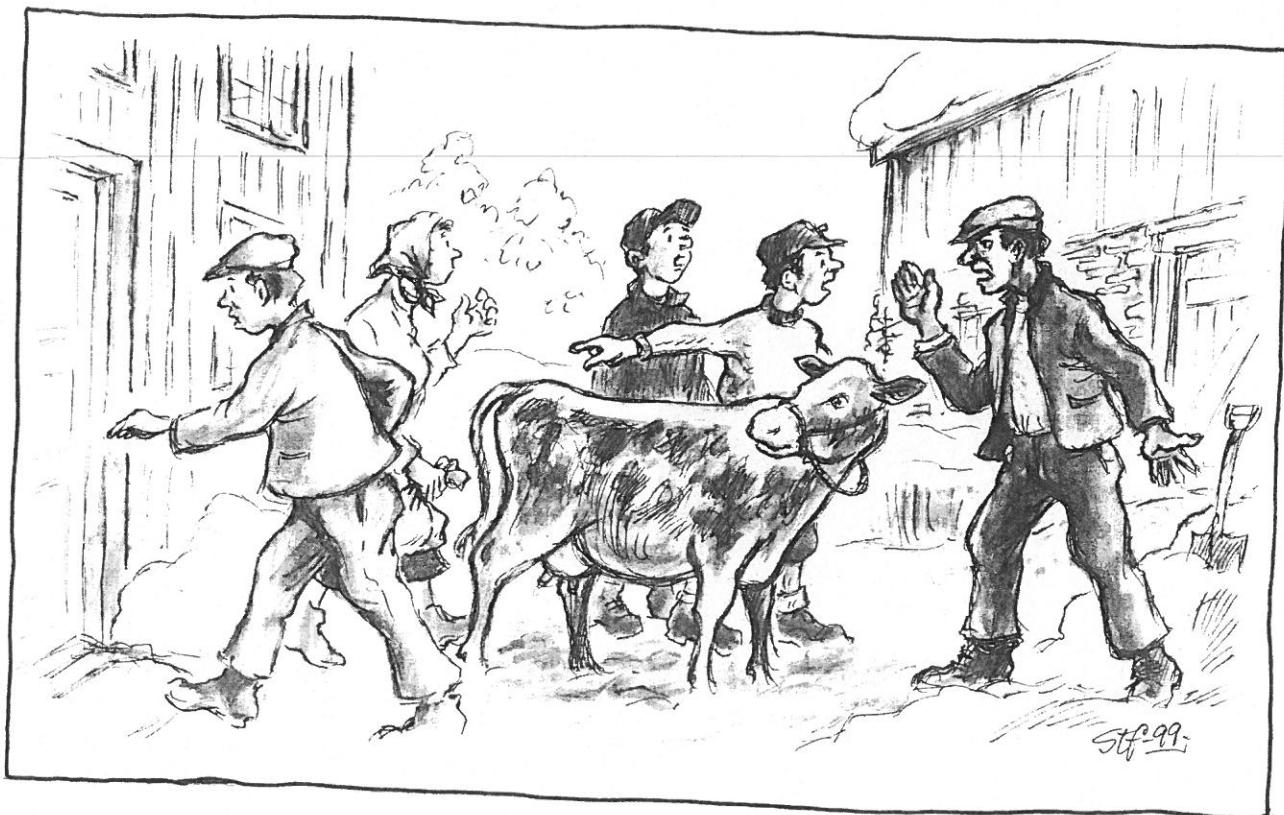
Hun kunne meddele at en av kyrne trengte til okse. Løsningen på det problemet var at vi måtte dra til Nesvolden, for de hadde avlsoske. Da vi kom fram til gården, var det fullt oppbrudd. Gårdens folk hadde fått beskjed sørfra om at tyskerne hadde brutt gjennom stillingene i Os i Østerdalen, og var på vei nordover. Beskjeden var videre at folk måtte forsøke å trekke unna hovedveiene i det tyskerne passerte.

Ingen på gården hadde derfor tid til å hjelpe oss med vårt ørende, siden de aktet å forlate gården umiddelbart. Dersom vi ville ha hjelp,

måtte vi selv sørge for å løse oksen. Etter at bedekningen var utført, måtte vi love å sette oksen på plass igjen. Selvsagt ble vi også grep av den panikken som hersket på gården, og det var heller ingen som turde å løse oksen. Vi returnerte derfor umiddelbart i stor hast. Det var ikke få veistikker som gikk med til å skynde på kua hjemover, og det ble nok i dobbel forstand en trist opplevelse for kua. Beskjeden vi fikk fra Nesvolden var at vi måtte varsle videre til folket i vår egen grens om det som trolig ville komme.

Varslingen medførte nok en del panikk i de husene det gjaldt, men noen unntak var det dog. Jeg husker spesielt naboen vår, en uredd mann, som i første omgang nektet å forlate gården. Gårdene ble i løpet av samme dag evakuert, de fleste til Litjvolden. Det utsprant seg forskjellige episoder der i de døgnene vi var der.

Første natten satt mannfolkene oppe, det var

Framme på gården var det fullt oppbrudd.

ikke tid for søvn. En av de evakuerte ble etter hvert trett, og la seg på gulvet i klyngen av mannfolk for å ta en lur. Det var mørkt i stuen, da en ikke fikk tenne lys.

Da det begynte å lysne av dag oppdaget min far at han hadde sittet og spytet snus i hatten til den sovende mannen, i den tro at hatten var en spyttekopp.

Det kunne være så mangt å fortelle fra de 2-3 døgnene vi var evakuerte der. Til tross for at

det var en mengde småbarn der, var alt organisert til alles tilfredshet. Der fikk en i sannhet oppleve at der det er hjerterom er det også husrom. Om kveldene og nettene var vi ute på ski på skareføre for å observere om tyskerne kom. Jeg glemmer aldri den natten vi stod oppe i bjørkelia og så de første motorsyklene med tyske soldater kjøre gjennom bygda i aprilnatten. Det var noe nytt og fremmed som skjedde den natten med bygda vår.

Et århundreskifte - og det nye årtusen

Familiebilde fra Stigran rundt årsskiftet 1900/01. Andres J. Reitan og hustru Ingeborg med barna Jon (9), Birger (7), Borghild (5), Ragnvald (3), og Ellen (9 mnd).

Av: Andres Grønli

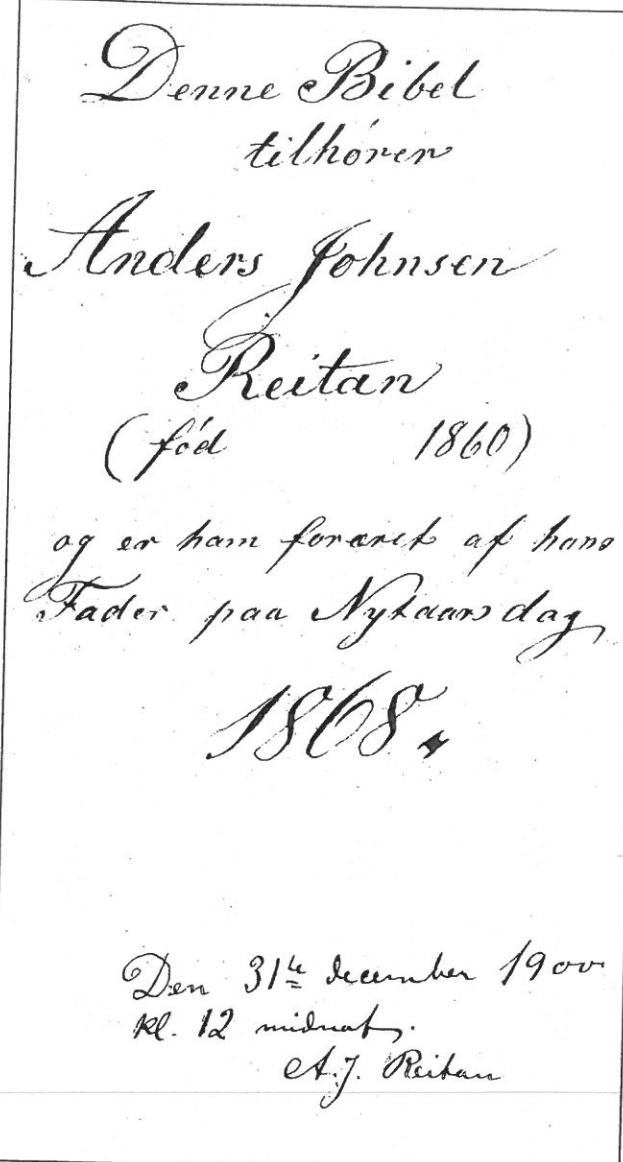
At dette bladet er kommet leserne i hende er ett av mange varsler om at nok et år på det nærmeste er omme. Det går mot jul og nyttår. Førstnevnte vil vel også denne gangen stort sett forløpe som vanlig; mer spesielt er det med årsskiftet. Det har alltid tatt litt tid å venne seg til å skrive et nytt årstall - å endre siste siffer. Nå skal vi skifte ut det første. Et 2-tall skal erstatter 1-tallet. Vi er i vår tidsregning kommet til år 2000. Som rett og rimelig er, dette må feires. Men vi går samtidig inn i et nytt årtusen, det tredje?

Emnet har vært grundig debattet, spesielt gjennom en rekke avisinnlegg. Ytringer av noe forskjellig holdbarhet har vært å lese, men etter hvert ser de fleste ut til å enes om følgende: Utgangspunktet for vår tidsregning er kl. 0.00 den 1. januar år 1 etter Kr. Dette er det egentlige nullpunktet. Samtidig tok år 1. f. Kr. slutt. Noe år null eksisterer ikke. Alle dager i det første året ble datert med 1 (e. Kr.) Nyttårsaften år 1 var det altså gått ett år av vår tidsregning. Av dette følger at vi må fram til nyttårsaften år 100 før det har gått 100 år, nyttårsaften år 1000 før en passerer 1000 år, og at vi først nyttårsaften år 2000 er i ferd med å gå inn i det tredje årtusen. Er dette resonnementet rett, har vi enda ett år igjen før vi er kom-

met til årtusenskiftet.

I to bibler som har tilhørt min bestefar har jeg funnet skrevet noe som vanskelig kan tolkes som annet enn en markering av forrige århundreskifte. Bestefar var historiker og holdt nøyre rede på årstall, merkedager og tidsepoker, og århundreskiftet ser ut til å ha vært en betydningsfull hendelse også da. Den første Bibelen fikk han av sin far i nyttårsgave - ikke julegave! da han gikk i første klasse. Der har han skrevet: Den 31 te december 1900 kl 12 midnat. A. J. Reitan. Den andre er en familiebibel med egne sider for notering av familiemedlemmene navn og data, for fødsel, dåp konfirmasjon, giftermål og død. I tillegg til dateringen og sin egen underskrift har bestefar i den skrevet navnene til sin hustru og de fem barna som til da var født. Ved årsskiftet er det 99 år siden dette skjedde. Omrent samtidig ble det tatt familiebilde. En forstørra utgave på 40 ganger 50 cm hang senere i alle år på veggen i heimen.

Hva man enn måtte mene, fra årsskiftet går vi over på 2000-tallet, og vi oppfordrer alle til å delta, spesielt i den lokale feiringen av denne begivenheten. Og skulle man så i løpet av det neste året komme til at det nye årtusen først starter med 2001, så går det vel an å legge opp til ny storstilt feiring da. De såkalte markedskreftene er kanskje ikke uinteressert i det?

Nytårsnat den 31te December 1900 kl. 12
et hus J. Reitan Ingeborg B. Reitan
Jan A. Reitan.

Bryllupet
P. Reitan

Borghild Reitan
Ragnvald Reitan
Olen Reitan

Kvinneportretter fra et album

*Av Lillemor Prytz
Bollingmo*

I et gammelt skinnalbum med sølvhjørner finner jeg slektens kvinner fra en eller flere generasjoner tilbake i tiden. Etter dagens hysteriske rop om kvinnefrihet og leting etter klager og savn fra tidligere medsøstre på bygdene trenger en undrende tanke seg fram: Var de ufrie, tause og ulykkelige, - og bundet til slavetradisjoner og nedverdigelse, og underlagtmannens suverene herskerrolle som husets herre? Kan bildene, minnene og historien si oss noe om dette?

Fra albumsidene ser jeg ranke, høyreiste kvinner i sentrum av barneflokkene. Rolige hender kvilende i fangset og vakre brosjer festet til blondekraven. Perlekammer i oppsatt hårrikdom. Og sterke øyne som ønsker å stå fram for etterslektens midt i rike, meningsfylte leveår.

En regjerende dronning i sitt rike var Gea med elleve barn rundt seg. Friske velskapte unger som ble født i skuvsenga i kammerset. Jordmora gjorde sin jobb, og barnefaren hadde ingen ting på barselrommet å gjøre! Når alt

var over og barnet, også et sett med tvillinger, lå reivet og stelt i vogga var det tid for ham til å komme inn til kone og avkom. Slik var skikken den gangen!

Hele året var delt opp i epoker, onner og økter. Tauser, bakstekoner og sydamer hadde sine regelmessige plasser i årets rundgang. Seterliv med pakking og flytting krevde også omtenksomhet og ansvar. Sønner og døtre tok del i gårdenes arbeidsliv etter hvert som de vokste til. Et pulserende liv i en meningsfylt tilværelse. Og haugen med nystrikkede votter og sokker var utrolig stor etter en sommer på Hultdalsvollen. Og gubben kom på seterbesøk hver bidige helg. Nystekte vafler, gomme, - og kjærlighet gjorde livet rikt og spennende. I en trygg og forankret livstro la hun barna og hjemmet i Herrens hender.

Undertrykt, nedslått av selvmedlidenhet, og et ødelagt liv? En umulig tanke! Hun ville nok smilt, og kanskje syntes synd på "kvinnefrontens" damer som kjemper for makt og posisjoner!

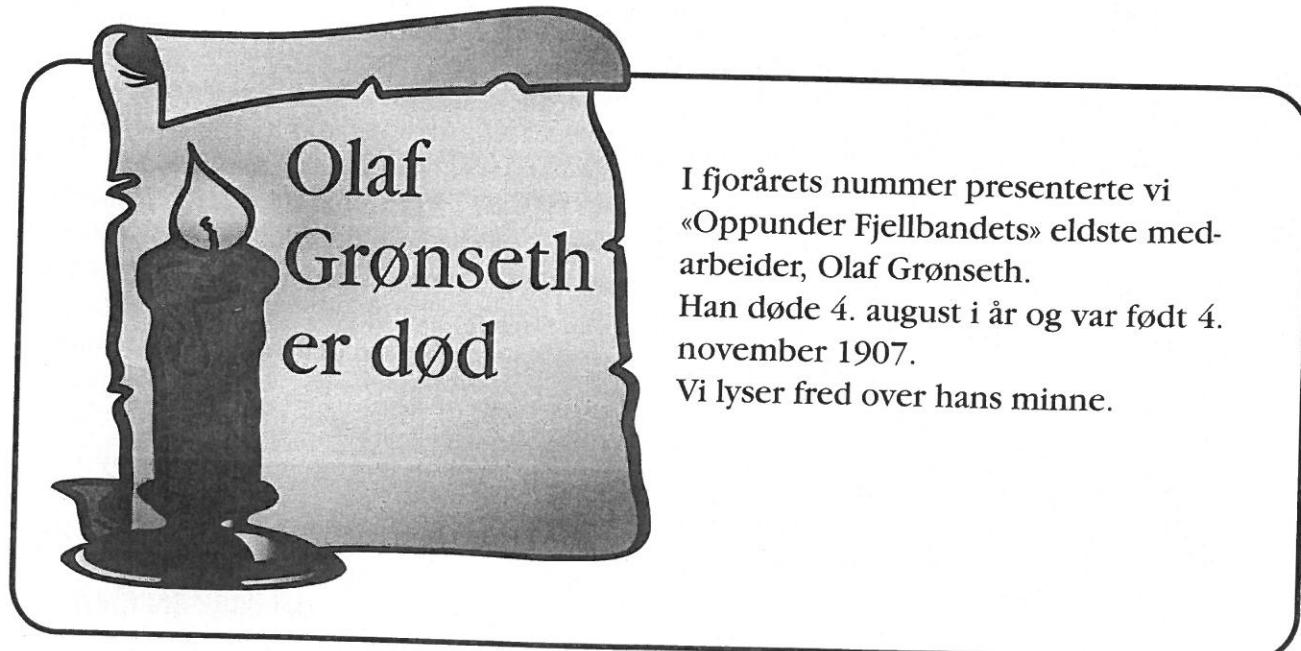
Petrine fra havet og øyriket fikk sin ektemake og sin verden i fjellbygda. En fremmed fugl med nye innslag til bygdens kulturliv. Sanitetsforeningens kvinnemøter gikk på omgang og varte hele dagen. Målet var sosial framgang for syke og eldre, og et ledd i en landsomfattende virksomhet. De hadde egne storslattede basarer og gedigne juletrefester, og årlege valg til styre og stell. Petrine med hatt

og skinnstola hadde ambisjoner noe forut for sin tid; også når det dreide seg om de fem barna. Med gråt i hjertet puffet hun dem lempelig ut av redet, en for en. Gode samfunnsborgere skulle hennes avkom bli! Romslig i vesen med fast forankring hos mann og barn ga hun sitt livs styrke til fjellbygda hvor hun fikk sin gjerning.

Dårlig selvbilde, skuffet og frustrert? Ingen streikende og plakatbærende medøstre hadde gitt henne tanker om slikt. Og det ville hun nok ha betakket seg for!

Sakte, med taus ærbødighet legger jeg albumet sammen og lukker sølv låsen igjen.

Kvinner av sin tid, hver med noe av sitt livs historie har gitt oss et blikk inn i tider som er forbi. Som sterke ledd i kjeden av slekter og generasjoner føles det rett å stille dem fram i lyset, i en nåtid hvor kvinner som aldri før i historien gir avkall på sin morsrolle til fordel for makt, konkurranse, posisjoner og egoisme. Blir framtiden at medlemmene i Nordisk forum for kvinnefrigjøring, mister, og aldri vil få tilbake en trygghet og rikdom i vissheten om sitt eget verd og styrke som husmor og mor slik som disse trofaste kvinnene i fjellbygden ga til sin samtid.

Olaf
Grønseth
er død

I fjorårets nummer presenterte vi «Oppunder Fjellbandets» eldste medarbeider, Olaf Grønseth.

Han døde 4. august i år og var født 4. november 1907.

Vi lyser fred over hans minne.

Kristoffer

Av Arnljot Eggen
III.: Steinar Flaten

Bykaren var lang og mager. Han hadde stor oppakning, men bar lett. Verken solsteiken eller sekken tyktest bite på han. Rett som det var gjorde han ein liten sving ut på ei myr og såg etter molter. Likevel kom han framom dei og stod og venta ved vegkanten til Kristoffer og Katrine kom etter. Dei kom frå bygda dei to og hadde treft fremmenkaren under vefs. Det viste seg at han ikkje hadde nokon stad å ta inn, og så hadde Kristoffer bydd han husrom. Det var godt om sengeplass i hytta deira, og det kunne vera hyggeleg med litt selskap óg, no dei skulle halde ferie.

Kristoffer stabba og gjekk på stutte bein. Det var reint utruleg kor små steg han tok, ein kunne mest ikkje sjå at han flytta føtene. Det var som han trilla på små hjul opp og ned kneikene, jamt og smått. Han og Katrine hadde bore eit spann mjølk mellom seg, men dei kom støtt i utakt. Det enda med at Katrine ville bera spannet aleine, og Kristoffer var glad til.

- No skal vi kvile ei stund, sa han strengt til bykaren ein gong dei nådde han att. - Nei, beit Katrine av, vi skal iallfall nå vegaskjelet først. - Same for meg, meinte bykaren. - Ja, ja. Vi får raske på når regjeringa vil det, sa Kristoffer og blunka til han. Fyren burde iallfall få greie på kor landet låg. Kanskje kunne dei slå seg saman mot hastverket til Katrine. Han såg heilt kokt ut i fjeset, Kristoffer. Han bar hatten i den eine handa og slo etter fluger og mygg. Hårflisene hans var strokne framover skallen/mørke av sveitte. Han var eit hovud mindre enn kona. Og ho var dessutan yngre og lettare på foten.

- Slik skal vera ferie, peste han og var sur da fremmenkaren alt var kommen langt framom dei att. - Du må da greie denne vegstuppen, sa Katrine. - Sjå på han frami vegen, du. Han har mye tyngre sekk til og med. - Gjer ikkje noko til kvardags, han, mumla Kristoffer tverr. Ingen sak å vera sprek da. - Å du! bles Katrine opp, men tok seg i det. Det var ikkje verdt å gjera gubben rang no.

Det var enno midt på dagen da dei kom fram til hytta. Bykaren ville ut etter molta med ein gong. Kristoffer angra at han hadde vore så gjestfri mot han. Men Katrine beit sjølv sagt på og meinte dei ikkje skulle kaste bort tida når dei først var komne hit. - Men vi har da ferie, prøvde Kristoffer att. - Og molta spring da ikkje frå oss.

Men Katrine var ikkje til å stagge. Ho kunne no elles få følgje med han, meinte gjesten. Dersom det var slik at mannen ville kvile seg litt.

- Nei kvile meg, bles Kristoffer, han var alt på farten for å finne eit spann til å plukke i og vinka med seg kona så dei vart i einrom. - Det er no eg som veit om moltefloane, sa han til henne. Og det var ikkje verdt ho gjorde seg til tosk og sprang i hælane på denne turisten heller. Han var da ingen kjentmann her i fjellet. Jo, Katrine tenkte over det. Ho var grådig på molta og såg gjerne dei fekk beste flekkane for seg sjølve i første omgang.

Kristoffer sette straks i gang og peikte ut retninga fremmenkaren skulle ta inn over fjellet. Langt å gå vart det nok, men der ville han finne alt han berre kunne bera. Garantert, sa Kristoffer. Sjølve kunne dei ikkje dra før dei

hadde rydda opp eit og anna i hytta, fortalte han.

Katrine vart stuss over at Kristoffer var så ivrig etter å få slik orden på alt inne. Til slutt meinte ho det var på tide å komme seg etter til moltemyrene. Ho stod på spranget til å ta same retninga som bykaren.

- På den kanten vil han snautt finne ei einaste bær, humra

Kristoffer. Nei molte, det finn vi straks borti her, la han til og peikte i motsett lei. - Du hugsar da det?

Jo, Katrine hugsa at det var ein floe nok så nær. Dessutan minnte han henne om at dei hadde førstretten til å plukke der og mått ikkje la utabygdes folk snaue floen.

Men det bogna ikkje og lyste gult i gult, slik Katrine hadde innbilt seg. Det stod berre ei og anna molte inne i fjellri-set. Der måtte ha vore folk og plukka før, meinte ho og ville dra lenger av stad. Kristoffer bles. Når det ikkje var meir molte her, på denne spesielle floen, så måtte ho skjonne at det ikkje var noko molteår. Han stabba omkring og meinte dei kunne få med seg det vesle som var iallfall. Men han var sjølv den som først gav opp, det vart tungt å streife rundt på myra og lei-

te opp det som fanst.

- Nei, no går vi heimatt og koker oss kaffe, sa han lokkande godlynt etter ei stund.

- Tru om ikkje bykaren finn noko likevel? lurte Katrine på og retta ryggen mellom tuvane. - Pöh, slike kontorrotter, bles Kristoffer, dei veit ikkje å finne rette lendet ein gong. - Så veit da du!beit ho av.

Han nynna ein stubb mens han flytta visarane ..

Kristoffer sette seg på ei tørr tuve, tok fram pipa og funderte mens han røykte. Katrine var på veg lenger bortover myra og hadde ikkje tenkt å gi seg med det første. Å, om ein hadde fått strekke seg litt på senga no, tenkte Kristoffer. Korleis få henne på betre tankar? Grådigførkja!

Han tok fram klokka frå vestlomma for å sjå kor langt det leid på dagen. Brått kom han på det: Han hugsa at ho hadde gløymt uret sitt i bygda. Han nynna ein stubb mens han flytta visarane eit par timer fram på sitt eige. Så reiste han seg, slo ut med armane og kauka bortover myra etter henne. Han måtte bera seg ille før ho snudde og kom gåande mot han og ville vita kva som stod på.

- Vi skal da ikkje vera ute til langt på natt! ropte han da ho var nær nok. - Det lid da ikkje så langt, kom det argt frå Katrine. - Klokka er halv ni, laug han utan å blunke. Ho kunne ta det litt med ro, Katrine óg, kom han på. Ho var ingen ungdom lenger, ho heller.

- Men da skull da sola vera nede snart, tvilte ho. - Å nei da, ho går mye seinare ned her enn frami bygda, triumferte han.

Da bykaren kom var dei alt i seng. Kristoffer låg velnøgd på ryggen og saug på pipa. Katrine gløtta opp innanfor han. Ho ville sjå kva bykaren hadde funne. - Jamen fekk eg fullt, sa han og retta fram spannet. - Å nei, at eg ikkje vart med deg, jamra Katrine. - Du plukkar ikkje kart, veit eg? spurde Kristoffer strengt. - Vi fann berre litt over botnen, vi, klaga Katrine att. - Pøh, vi skal nok finne bær når vi får byrja frå morgonen av, trøsta Kristoffer.

Bykaren undra seg over at dei var så tidleg i seng. - Tidleg! sette Katrine i og reiste seg opp i senga. - Er ikkje klokka over ti da? Nei, ti? Klokka var berre åtte, den, kunne han forsikre.

- Var det ikkje det eg visste, var det ikkje det eg visste! ropte ho og var heilt ifrå seg.

Kristoffer svelgte røyk og fekk ei hostefauke. Han harka seg ut av den, klaska flathanda i sengesida og lo. - Nei makan - at ein kunne ta så feil!

Bykaren måtte le med. Katrine såg stumt og rasande på Kristoffer, meir og meir forbitra di

meir han lo. Kristoffer samla fjeset til blank uskuld. Han måtte ha komme i skade for å flytte fram klokka da han drog henne opp i dag, meinte han.

- Jaja, slikt hender, Katrine, det er ikkje noko å ta på veg for. Det vart da ei morostund av det iallfall, humra han. - Kvelden er enno ung, så dette må vi ha oss ein knert på.

Han var oppe av senga før Katrine rakk å komma med innvendingar, drog på seg buksa og tok fram flaska frå skapet. Han bad bykaren slå seg ned. Han som hadde traska etter molte heile dagen, måtte ha godt av ein karsk før han la seg. Dei hadde da liksom ikkje hatt tid til å gjera seg kjent med kvarandre ein gong. Var det ikkje Olsen han heitte? Robert Olsen?

Mannen nikka og såg usikkert i retning av Katrine. Kristoffer ståka med kaffekjel, sukker og koppar, sette stolar til rettes ved bordet og bad han enno ein gong om å slå seg ned. I forbifarten fekk han også slengt eit knappeforekle bort i senga til Katrine, slik at ho ikkje trøng vera brydd om ho stod opp. Det var sjeldent dei hadde gjestar i hytta, heldt han fram, men dersom herr Olsen ikkje forsmådde men tok til takke med litt selskap no første kvelden, så var det ei ære for både han og Katrine.

Olsen fann å måtte sette seg under ordstrauen frå Kristoffer og såg høfleg ein annan veg så Katrine fekk kledd seg. Ho på si side hadde funne ut at det ikkje passa seg å ligge der og surmule så gjesten såg det.

Kristoffer helte raust av flaska opp i dei halvfylte kaffekoppane og kom fort i gang med å skåle for samverret. Det hadde vore ein fin dag påstod han, trass i dette uhellet med klokka da, det måtte han humre over enda ein gong. Men molta spring ikkje frå oss, sa han til Katrine. Og Olsen trøsta henne med at ho kunne få bæra hans, det var meir å plukke der han hadde vore.

- Der ser du, Katrine, alt ordnar seg til det beste. Og i morgen er det atter ein dag. Men det viktigaste er å ha fred i si sjel, la Kristoffer til og ville skåle for det óg.

Dagen etter regna det

Kristoffer vart i strålende humør da han kikka ut om morgenens. Han fortæg seg attende til senga, enda Katrine meinte det var på tide å stå opp. Inne i det andre rommet hørte dei gjesten røre på seg.

- Nei, bi no litt, Olsen, så blir det kaffe på senga, ropte Kristoffer inn til han. - Det er hotell med sørvis dette her, ser du. Ta det berre med ro, det høljar ned ute.

Ikkje ein gong Katrine tykte det var ver til molteplukking. Men det var ikkje fritt for anna enn ho vart arg på godlåten til Kristoffer. Og kaffe på senga kunne han ordne med sjølv, meinte ho.

- Så gjerne, så gjerne, svara Kristoffer og var tenestevillig som aldri før. Han gav seg god tid med å ordne brett med kaker og kaffekoppar både til gjesten og Katrine, nynna i godlune mens han gløtta ut på det herlege regnveret som slett ikkje gav seg men heller auka på.

- Blir nok inga molteplukking i dag, men det regna like ille. Det gufsa inn frå surveret når Katrine måtte ut og sjå om det ikkje var von om ei aldri så lita betring. Kristoffer hadde nørt opp eld i peisen, han krodde seg der han sat. Katrine begynte å sjå over eitt og anna i hytta, glodde nærgåande på veggar og inn i skap og ymta noko om at det var lenge sidan det var vaska. Nei, her skulle ikkje vera nokon utrikeleg rundvask, sa Kristoffer. Ho måtte da hugse på at dei hadde ein gjest. Olsen meinte at han hadde vore nok til bry og burde komma seg lenger inn over fjellet. Katrine angra seg og forsikra at det berre var triveleg å ha han i huset. Og Kristoffer fann på nytt fram ei flaske, tida var inne til ein tår mot rastløysa deira, som han sa. Var det ikkje så at dei hadde ferie no, og var det ikkje travelt nok elles her i livet?

Olsen hadde fortalt at han var disponent, og no ville Kristoffer vita om det ikkje var ein pest og ei plage i blant det óg. Jo, Olsen var villig med på å skåle for fred og ro. Og Kristoffer kunne for sin del legge ut om alt mas og ansvar han hadde som bedriftsleiar nede i bygda.

- Han sjefar berre for meg og ein kiosk, skaut Katrine inn, ho sat med hendene i fanget og

vakta på veret ute. - Det ser ut som det letnar litt, la ho til. - Det høljar ikkje så ille no. Og så blæs det litt.

Kristoffer gløtta som snarast mot glasrutene. - Ikkje noko turver det der, slo han fast.

- Fiskever, kom ho på. - Så kunne vi få båten på vatnet. Kristoffer låst som han ikkje hørte. Han skotta engsteleg bort på Olsen om han skulle la seg lokke, men han tok det til synes med ro.

- Det er fin oterbris, dreiv Katrine på. - Nei, sa Kristoffer, det er aldri fisk å få når veret står frå den kanten. Det må vera synnavind skal det bite. Dessutan har det nettopp blitt uloveleg å bruke oter.

Katrine spurde nasevis om det kanskje var derfor han hadde kjøpt så mange nye fluger til oteren. Kristoffer skjenkte ein ny dokter til Olsen og seg sjølv og svara henne ikkje.

Katrine tok på seg ei regnjakke og stiltra seg ut. Etter ei stund kom ho inn att og fortale at no var det synnavind. Kristoffer hadde funne fram ein kortstokk og var enda meir dauv.

- No står han rett frå sør! kauka ho inn i øyret hans. - No tar vi oss eit slag kort, sa Kristoffer.

- Vi speller vri, så kan du óg vera med, Katrine - hm?

Han grøssa når han tenkte på det kalde regnet som skulle sige nedover nakken og ryggen om han gav etter. - Set deg og bli med no, Katrine, lokka han blidt.

Men ho hadde alt funne fram oterfjøla.

Olsen reiste seg, strekte på seg og kikka ut. Han konstaterte óg at veret var betre. - Treng de hjelp til å få ut båten, så stiller eg opp, sa han.

- Takk og pris, så er dét problemet ute av verda, sukka Katrine.

- Det har da ingen hast! ropte Kristoffer. - Eg kan ro for deg, kom det frå den tenestevillige. Kristoffer såg mørkt på han. Det var ei tabbe med denne Olsen. Katrine kom ikkje til å fire no.

- Når de endeleg vil det! ropte han og kasta kortstokken frå seg. Fyren skulle få bløyte seg, om det var det han ville.

- Ei kløne til å ro, merka Kristoffer mismodig da dei var komne utpå med båten. Det regna framleis. Han hadde drege regnkappa over

... mens dei fekk den einen auren og røya etter den andre.

hovudet og sat som inne i eit telt. Gjennom ei lita opning kunne han halde auge med oteren som gjekk langsmed landet. Han bad stilt inni seg at det ikkje måtte bite. Han tenkte bittert på kaffekarsken og peisvarmen inne. Ei trøst var det at Olsen hadde det verre. Han måtte tøye og bøye seg i roinga og var alt så våt at det draup av han. Dei prøvde rundt ein odde, men ikkje eit napp.

- Der ser De, sa Kristoffer, - ein skal ikkje høre på det kvinnfolk surrar om.

Han sa «De» ne. Det var best å halde ein viss avstand før det kom nye overraskningar frå den kanten.

- Vi kan ikkje gi oss så snart, svara roaren, og Kristoffer tykte han sa det i ein litt hånleg tone.

- Så ro rett da, kveste han og rykte i lina. - For svarte svingande! ropte han. Katrine kunne

gjerne høre kven som var herre i båten. Olsen såg forundra opp. Kristoffer gjømte seg fort i teltet sitt.

Dei fekk den første. Det var ikkje anna råd enn å dra inn den våte lina med alle fortommane og krokane og slenge fisken opp i båten. No når Olsen fekk sjå det var fisk her, ville han truleg ikkje gi seg på lenge. Men Kristoffer skulle ikkje vera den første som sa stopp. Disponenten skulle få prøvd seg til han var hudlaus inne i nevane og våt som ein vaskekut.

- Så heng i og ro da, ropte Kristoffer og sette ut oteren att. - Men ro rett ne. Litt til høgre, for helvete! Og så rett fram! Å, nei, dette blir for sakte. De må da kunne sjå kor oteren går sjølv óg. Jævla vingelpave, murra han ned mellom bukselåra sine.

Slik masa han under regnkappa mens dei fek

den eine auren og røya etter den andre. Her skulle det drivast på til kjekkingen bad om pent ver. Det vara da heller ikkje lenge før Olsen klaga over stiv rygg. Kristoffer låst som han ikkje hørte, men bad han strengt om å halde båten i rett lei. Mannen plaska uryddig med årene no.

- Greier du ikkje meir? spurde Kristoffer passe hånleg. Olsen sat ei stund for å få att pusten. Kristoffer begynte fort å veive inn lina.

- Det er trist å slutte når det bit så godt. Men når De ikkje tåler meir, så -, sukkha han.

Katrine slo hendene ihop over all fisken da dei kom til båtstøa. Kristoffer gjekk kaut forbi henne og rett inn, der han brygga seg ein krutsterk dokter. Han skauv ein bort til roaren óg da han kom etter. Ingen skulle få seia at han var småleg. Rett nok stakk det litt i han at Katrine viste slik omsut for at Olsen fekk skifta på seg tørre klede, og at ho hengde dei våte plagga hans opp framfor peisen, utan å bry seg om at det var kommen ein og annan skvett på fiskaren sjølv. Han stilte seg inn til peisvarmen for å vise at han trøng tørke bukselåra, men ho ansa han ikkje der ho var i gang med å gjera i stand fisken til middag. Så heldt ho fred den stunda og mukka ikkje ein gong da han doktererte seg grundig frå flaska. Utpå ettermiddagen kom sola fram. Det dampa frå lyng og mose og vart nære på varmt ute. Olsen som hadde gått seg ein tur etter middagen, ymta frampå om at han kunne tenkte seg ein dukkert. Han hadde sveitta så fælt da han rodde.

- Å nei, det blir for kaldt, meinte Katrine. Olsen fortalte at han var isbadar. Da måtte han herde i dette fjellvatnet óg, no det var midt på sommaren.

- Du må ikkje tenke på det ein gong, åtvvara Katrine og klappa han lint og fortruleg på armen der dei sat ved kaffebordet.

Kristoffer både såg og hørte der han strevde med å komma over sengekanten etter middagskvila. Argskapen stakk i han på nytt. Det fekk da vera måte på omsut for fremmenfolk. Han fann det urimeleg at ho hadde fått slikt eit godtauge til karen, medan han sjølv vart meir og meir luft for henne. Han som i grunnen hadde ordna opp både med fisken og

moltene!

- Du kan vaske deg innadørs, jatta ho som til ein snørrunge. - Den sjøen er både kald og djup.

- Pøh, bles Kristoffer. Han for sin del hadde båda her kvar sommar, kunne han fortelja, og vatnet hadde mange gonger vore kaldare enn no. - Det er berre friskt det, slo han fast.

- Du? Du som er redd berre det skvett på deg, sa ho med største forakt. Kristoffer fann det ikkje verdt å svara henne. Ho kunne vera aleine om å drive ekteskapeleg skitentøyvask framfor disponenten.

- Du kunne forresten ha godt av det, heldt Katrine fram. - Eg hugsar ikkje sist du tok ein rundvask. - Meg vil ho altså ha uti, gjekk det opp for Kristoffer. Det kom eit illsinne over han, og han fekk ikkje tenkt seg om før han ropte: - Trur du ikkje eg tør, kanskje? Neigu' trur eg ei, skratta Katrine. Det vart ei pinleg togn, og Olsen sa mest for å seia noko: - Du blir vel med da?

Jaså, dei rotta seg saman mot han! Kristoffer kjende seg ikkje forplikta til å svara.

- Denne kallen vil berre supe og skryte han, slo Katrine fast.

Isbadaren likte seg ikkje, fann seg eit handkle i ryggsekken sin og gjekk ned til vatnet.

Katrine gløtta ut gjennom glaset etter han og sa ut i lufta som om Kristoffer ikkje var til stades: - Somme er karar, og andre har det berre i kjeften.

Ho var ikkje til å kjenne att. Meinte du verkeleg at han, Kristoffer, skulle i vatnet? Brått rauk sinnet på han att. Kor mye urett skulle ein lide i sitt eige hus? Aldri skulle det vera fred å få for nye påfunn.

- Finn meg eit handkle! ropte han, mest for å setta henne på prøve. Og sanneleg, ho var rask med å halde eit handkle i snippen framfor han, utan å vise den minste medynk.

Sinnet tok på nytt styringa over Kristoffer. Han reiv handkleet til seg og tumla ut, enno ørsken etter mange dokterar og middagsluren. Olsen hadde alt kasta seg uti og svømte utover. Kristoffer rengde av seg kleda og sette tåa prøvande ned i først. Han kulsa. Ei iskalldt ilinga før opp gjennom kroppen og gjorde han klår og nøktern. Kor dum kunne ein bli?

Han begynte å famle etter kleplagga sine. Da lo det stygt oppe ved hytteveggen. Den latteren hadde han ikkje hørt så ofte heldigvis. Han var altfor stygg når han stod på, men han tok nok slutt denne gongen óg.

Kristoffer smetta fort på seg skjorta. Da lo det att, enda styggare enn før. Kristoffer såg ei raud blodtåke framfor seg. Han rengde skjorta av seg att, vassa uti utan å vøre den vonde steinbotnen og kasta seg på magen med eit plask. Han kava litt i villske med armar og bein og enda meir da han brått kjende det ikkje fanst botn under føtene. Det nyttar ikkje å kave meir heller, vatnet slo brusande opp om hovudet hans. - No kan ho ha det så godt, tenkte han og sokk mens det buldra i øyra.

Mørkt og kaldt var det, men brått var han oppe i lyset og dagen att og sette i eit stygt gaul før han sokk på nytt. No vart det liv og røre i vatnet kring han. Han kjende eit fast tak under haka, og to sterke armar drog han inn-over mot land.

Katrine var kommen ned til strandmålet og strekte hjelpelaust armene ut mot dei to.

Olsen hala Kristoffer inn på land, la han på magen og fekk vatnet ut av han. Så sanka dei saman kleda hans, frotterte han og bar han i seng. Katrine jamra seg og stappa dyna godt kringom han. Ho kom endatil med ein kaffedokter. Kristoffer virra på hovudet og ville ikkje ha. Alvorleg klein måtte han vera.

Katrine meinte dei burde få tak i lege.

- Han kjem seg nok, sa Olsen.

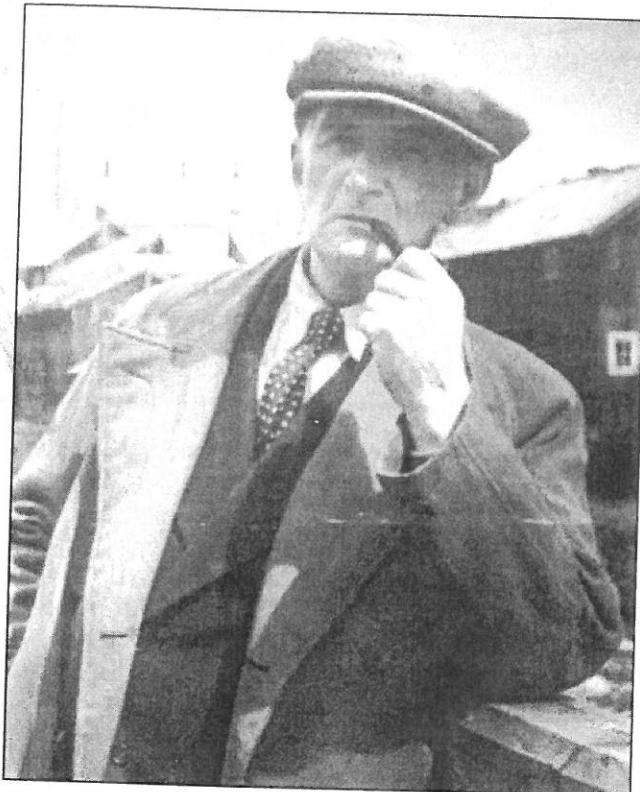
- Det kan du seia som er vant til slikt, snykta Katrine. Ho mumla noko om at ein ikkje skulle narre eldre folk til kva det skulle vera heller. Olsen vart meir og meir lei seg. Etter ei stund tok han til å pakke ryggsekken. Det var på tide han sa takk for seg, sa han. Katrine svara han ikkje ein gong. Kristoffer kom berre med ein kreml der han låg og stirra opp i taket. Gjesten sendte han eit granskande augekast, drog skuldrene og fortal seg ut gjennom døra. Kristoffer låg stille og lytta etter stega som fjerna seg utom hytteveggen.

Katrine strauk han over panna og spurde kjærleg om han ville ho noko anna varmt.

Kristoffer rista stumt på hovudet. Så hugsa ho brått at skorne hans låg att nede ved vatnet og

strauk ut for å hente dei. Kristoffer slutta å stire i taket, spratt opp av senga og skjenkte seg på ståande fot ein stor ein av flaska. Attende i senga kjende han på kor godt og varmt det risla gjennom skrotten og strekte seg ut i lunt velvere. Han såg for seg oppstyret han hadde laga med dukkerten sin og måtte humre høgt der han låg, både av seg sjølv og dei to andre. Men da Katrine kom inn att med skorne og kikka nøye og engsteleg på han, greidde han å ligge med attletne auge og puste tungt, slik han tenkte seg ein pasient, som nettopp hadde unngått drukningsdøden skulle gjera.

100 år siden Falkbergets første bidrag på trykk

Av: Gudbrand Grøt

Det har i år vært 100 år siden Johan Falkberget hadde sine første ting på trykk. I Fjeld Ljom for 16. januar 1899 debuterer han med fortellinga «Hytten ved Vesle-Kletten».

I Fjeld Ljom 13. februar samme året hadde han dette diktet:

*Vinden leker over hæi og vang,
den hele dagen og natten lang,
og sneen hvirvler i kraa og krat,
og kulden bider saa rent besat.*

*Mange griner og bander paa,
at det ei vel med helsen vil gaa,
hvis man ikke kan være inde
og sig tilfreds med stueluft finde.*

*Men nogle har nylig fundet paa,
at sunt det er paa ski at gaa,
og være ude i veir og vind,
til man får roser paa begge kind.*

*Norske sønner og døtre med,
det er noget, som I alle ved,
at vore fædre var sterk og sund,
saa at den gamle var som en ung.*

*I storm og kulde de øendsed ei,
paa ski at tage en længre vei,
thi ofte oppe ved Kjølens rand
de stod paa ski som en voksen mand.*

*Alltid modig og uforandret
de værged og stred for fædrelandet.*

I tre påfølgende nummer i april var Falkberget igjen å finne i Fjell Ljoms spalter. Denne gang med fortellingen «Husmands_Inga» som gikk som kjeller. Denne fortellingen fikk sitt etterspill. I Fjeld Ljom 8. mai sto følgende:
Hr Johan Falkberget, Tyvold, besværer sig over at han ofte af enkelte er beskyldt for at ha stjalet forfatterskabet til fortællingen «Husmands-Inga», som forleden stod som «kjelder» i Fjeld Ljom.

Hr. Falkberget henstiller til vedkommende at bevise sin paastand, thi det er ikke behageligt at bli stemplet for tyveri, og tilføier han at det kanskje er fordi han er en bondegut, at slige beskyldninger kastes ham i ansigtet.

Dette stykket som jeg har skrevet her har ingredienser også fra andre bilturer og hendelser men jeg syntes det passet inn i fortellingen å ta det med slik det vart. Jeg håper ingen blir forgjet over sammenblandinga.

Biltur til Sverige

Av: Per H. Kulbotten

Tegning: Bård Arne Kullbotten

Ferie og ferieturer var ukjent for folk flest i Ålen før krigen. Når skolebarna skulle på tur, vart det en gåtur opp på Kjølen eller ned i Svølja. Da var det å gå, og det var like mange timer som en vanlig skoledag. Men det var stor stas når de satt ute og åt, og når turen var på Kjølen, vart det sunget "Hu hei kor er det vel friskt og lett oppå fjellet". Var turen ned i Svølja vart det sunget "Fager kveldssol smiler". Voksne folk var sjeldent utom bygda, bortsett fra gruve- og snleggsarbeidere. Jeg vet om ei kone som var født i Børsa og gift i Ålen. Hun bodde ved Stensli i 40 år før hun var til Hessdalen. Nei, folk var ikke mye bereist, og derfor var en biltur en meget stor begivenhet.

Ei kvinneforening her ved Stensli hadde lenge samlet sammen til en slik tur, og det vart bestemt å ta en tur til Sverige. Turen måtte foregå før det vart seterflytting, men etter potetsettinga og torvtakinga. I det hele var det vanskelig å bestemme tidspunktet, men etter mye om og men klarte de å bli enige om en onsdag i midten av juni. Søndag kunne det ikke være, for da var ingen butiller åpne, heller ikke lørdag, for da vart de stengt tidligere. Mandag var det vanlig å kjinne smør, på tirsdag måtte de på smørlaget med avdritten. Torsdag kunne det ikke være, for den dagen skal intet hjul gå rundt etter klokken 6 om kvelden, da vart rokken satt bort samme hvor mye man skulle spinne. Fredag har alltid vært en ulykkesdag så den dagen var helt utelukket som turdag. Jo, det måtte bli onsdag hvis det passet for Jon Ranøyen for han skulle kjøre med lastebilen. Joda, Ranøyen kunne kjøre og han skulle snekre benker med tak over, og han skulle legge solide bord på siden så ingen skulle ramle ut.

Det vart mye prat om denne bilturen som alle gledet seg til. Når to og to møttes var det bilturen som var samtaleemnet. Ingen hadde mye penger å ha med, så det var ikke så mye snakk om det, men hva skulle de ha på seg? Skulle de ta med ullteppe for å ha mot trekk på den åpne lastebilen? Skulle de ha på seg nyklærne? Hva med sko? Ei kon sa at hun hadde bare de fjøsskoene hun brukte til daglig, og de fikk klare seg. Ei hadde sandaler, og håpet på at det ikke var bløtt borti der. Det skulle rastes ute, så den store forenigskjelen måtte være med, og alle måtte ha med egen niste.

Etter å ha prutet med Ranøyen om prisen på turen, fant kassereren ut at de hadde penger tilgode av det som var oppspart, og det vart bestemt at da skulle de gå inn på en kafe for å kjøpe lunsj på laget. Det var få som visste hva lunsj var for noe, men de hadde hørt ordet, og det var sikkert noe ekstra godt.

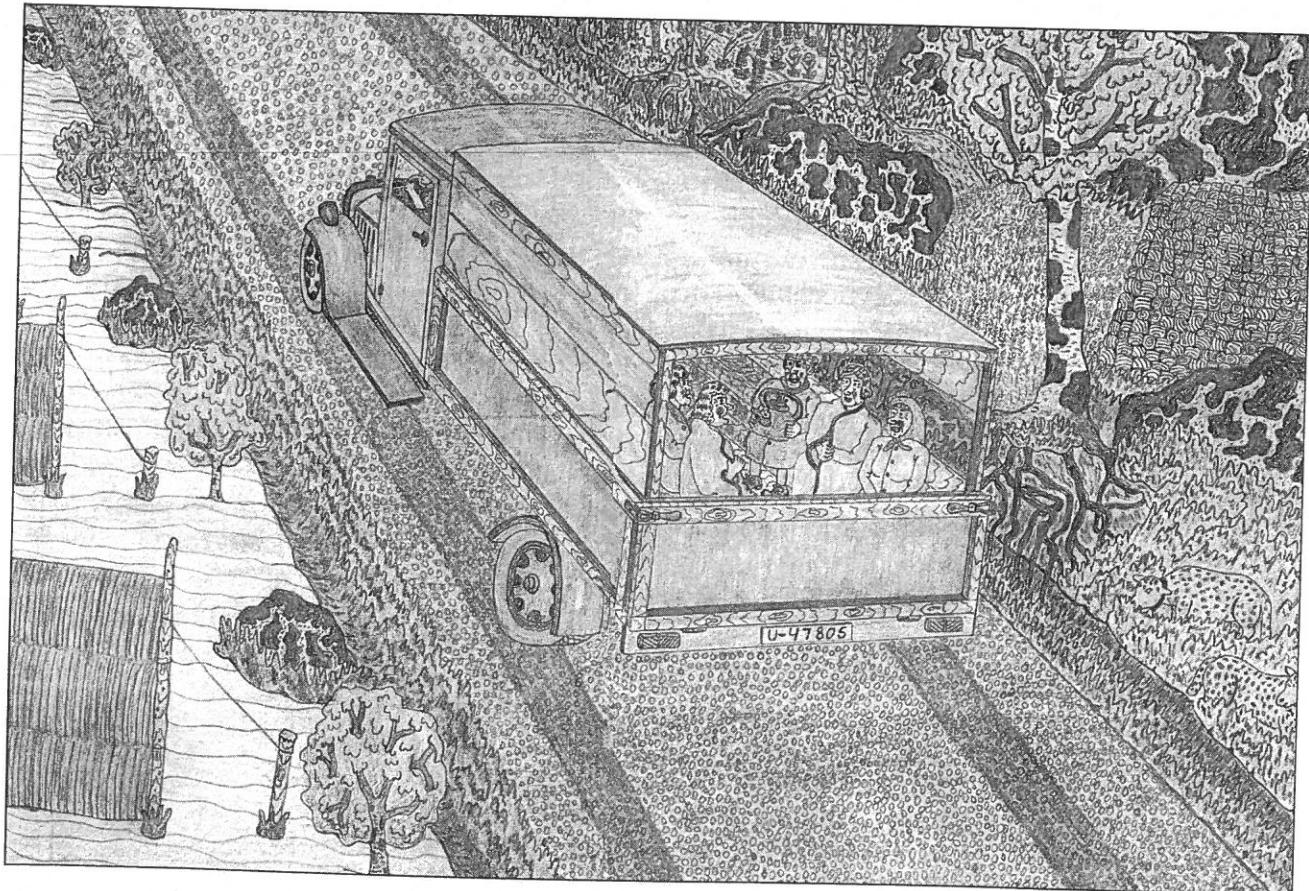
Turen skulle gå fra fotballplassen kl. 07.00 om morgen. Været så ut til å bli riktig bra, men noen ulltepper måtte bli med. Det kom foreningsmedlemmer fra alle heimer så det ville nok bli last. Nedover Torskebakken kom det o i følge. Den ene var meget betenkta, for hun hadde sett ei svart katte gå over vegen, og den ene gutten hadde sunget før han åt mat om morgen, og det betyddet uhell. Den andre mente at hun kom til å bli bilsjuk, for hun hadde vært med postbilen til Hessdalen og da måtte hun kaste opp. Nei, det var ikke noen lyse utsikter til en lykkelig tur. Over Kulbottenbrua kom det fem, seks stykker i følge. Deriblandt ei som gikk og skravlet hele tiden. Dette skulle bli noe til tur. Mannen hadde gitt henne en eksta femkrone som hun kunne bruke som hun ville, og da de gikk hit møtte de en kar, og det skulle tyde på hell for alle sammen.

På toppen av det hele så hadde hun vært

over til Sverige en gang før. Det var det året da onkelen var slåttekar i Brekken, og hun hadde vært dit og besøkt ham. Jo det skulle bli moro å se om hun kjente seg igjen borti der. Språket fryktet hun ikke noe for, og hun kunne gjerne hjelpe de andre om det trengtes. Hun håpet at Ranøyen kom i rett tid og at han kjørte såpass fort at de fikk god tid å handle og se seg om i Funäsdalen.

Nedover Vollavegen kom det fire stykker sammen. Den ene gruvde seg for hun hadde så vond en liktor på ei tå, og kunne ikke gå særlig mye, så hun håpet at det ikke var langt på butikken borti der. Hos ei av de andre hadde de ei kalvsjuk ku, og derfor skulle hun helst ha vært heime. Mannen hadde sagt at hun måtte ta turen, men selv påsto hun at det ikke ville bli moro å tenke på de heime så lenge som de kom til å bli borte. Tenk helt til kvelds. Ei gikk og gjespel hele tiden, for hun hadde ikke sovet i det hele tatt. Reisefeber hadde hun hver gang hun skulle ut å bile, bl.a. da hun var med Tøndel til Graftås i komfirmasjon for to år siden. Alle møtte opp i god tid, kassereren kom med pengene, men hun

som skulle ha med kaffekjelen hadde glemt den. Kunne noen springe etter den? Dere må be Ranøyen vente på meg så skal jeg hente den, sa den alltid tjenestevillig ungkjerringa fra Myrgrenda. Hun la i veg, men så kom hun på at hun måtte ha nøkkel for å komme inn. Hun sprang tilbake og ropte på nøkler, da fikk hun svar: «Bortme oss står ytterdøra oppe alltid, for låset har gått sundt for lenge siden». Ja, så stod de der da. Det vart prat om svarte katter, bilsjuke, hell ved å møte en kar, om vonde tær, og om kalving. Alle speidet oppover nyvegen men ingen Ranøyen kom. Klokka vart 7 og den vart quart over. Hun med kaffekjelen kom springende rød og svett, men ingen bil kom. Hun som hadde vært i Sverige før mente at nå vart det for lita tid borti der, og forlangte at han kjørte fort. Hun som hadde lett for å bli bilsjuk, håpet på at han kjørte sent. Klokka vart nesten halv åtte før Ranøyen kom. Han var som alltid goblid og i humøret. Ja, her har vi alle damene samlet, så her skal det bli moro, skøyet han. De fleste lo, men hun som hadde vært i Sverige før måtte skjenge for at han va så sein. Ranøyen vart aldri i

bet for svar, og han sa at han syntes det var så trivelig når han visste at det var jenter som ventet på ham. Nå skulle han bare få de ombord så skulle det bli en fin biltur. Han hadde en kort stige som de måtte klatre oppover for å komme opp på lasteplanet. Noen klarte oppstigningen raskt, mens andre ojet og bar seg. Særlig hun med den vonde liktonen hadde problemer med å komme opp. Til overmål måtte hun skreve over en benk før hun fant seg plass, da slo hun hodet i taket, og det var vart et helt spetakkel av henne. Hun som reknet med å bli bilsjuk, ville sitte foran med Ranøyen, men der var det en guttunge som skulle være grindvokter. På oppfordring lovte Jon at han skulle kjøre pent så ingen skulle bli sjuk. Endelig bar det i veg, og alle satt spente og stirret på omgivelsene, også på de kjente stedene i Ålen.

Hun som mente det kom til å bli for liten tid i grannelandet satt på første benk, og da bilen stoppet for de to grindene ved Melien rakte hun seg ut og banket på til sjåføren. Jon sveivet ned ruta og spurte hva hun ville. Nei, det er ikke noe spesielt, sa hun, men det er ei ku som kjem og vil forbi. Det rykket til i høgre-handa til Jon, for han skjønte hintet, og han mente at han skulle alltid kjøre fort nok. Oppi Liaåsbakken var det enda ei grind, men deretter vart det mere fart på bilen. Over Rugeldalen gikk det så støvskodda sto etter, og mange hadde sin fulle hyre med å holde seg fast. Jakker og ulltepper vart surret rundt kjerringene. Ei som hadde fått nytt skaut i julegave, og nå brukte det for første gang fikk seg plutselig en overraskelse. Da det gikk som fortest vart skautet revet løst, og det flagret i veg inn i bjørkeskogen. Noen prøvde å få stanset bilen, men det tok tid, og da mente de at det var for sent, så de måtte se etter på heimturen.

Etter å ha passert Røros vart det mer å se på for de fleste hadde ikke vært så langt. De stirret og pratet, og spurte hva det hette bortider. Kunne det være Femunden som de kjørte forbi. Hun som var kjent fra før kunne da opplyse at dette var Hittersjøen, men da de kom litt lengre, var hun ikke sikker på om det var Feragen eller Korssjøen. Da de kom til

Botnvika, ropte Jon bakover og sa at dette var Aursunden. Å langt i fra påstod hun som hadde vært der før, den er mye større, nei dette er nok et anna vatn, men hun husket ikke navnet.

Ei stund senere ropte Jon og sa at nå kjører vi gjennom Brekken og nå ser dokk Skottgården på høgre sida. Maken til sjåfør skulle man lete etter. Han var visst kjent over alt, og han visste navna på alle steder. Han hadde sikkert rett om navnet på sjøen for litt siden også. Fra ytterste venstresiden vart det ropt: Kerr n` sa, sa`n Skottgården? Den må jeg se. Er du kjent der? Vart det spurt. Nei, men a besta var der den såmmåren hun var med han Johannesmobro. Jeg skull også dit på slåttonn, men så vart jeg dårlig og det vart itt-nå av det. Du var heldig den gangen da, ymtet ei litt ironisk.

Etter å ha passert tollstasjonen var det venstrekjøring. Dette vart det lagt merke til, og de trodde at nå kjørte Jon på feil side av vegen. Hun som hadde sett den svarte katta, ropte ende over seg at nå vart det snart bilulykke. Merkelig nok var hun som reknet med å bli bilsjuk, den som virket mest opplagt, for hun hadde vært flink i geografi. Da de fikk se en ganske stor sjø, mente hun at det kunne være Veneren. Hun som hadde vært til Sverige før, protesterte, og sa at den var mye større, og at denne nok het Siljan. Andre navn vart foreslått, bl.a. vart det nevnt Vetteren. På første benk satt foreningens sangfugl. Det var hun som alltid tok opp sangen på møtene for hun kunne tone og tekst på alt mulig, enten det var salmer eller slagerviser. Nå satt hun i med høy, klar stemme. «Fram på vetteren stundom han tenkte, gjev eg var i eit varmare land». Det var latter og moro, og snart sang de med alle sammen. Alle var spente på hvordan det så ut i Funädalen, og da de kom ut av bilen var undringen stor. Jasså er det slik det ser ut borti her. Nesten som i seteren for de har sjø midt i bygda. Ei ville inn på en butikk, og da gikk alle de andre straks etter. Alle gikk i flokk og følge for tenk om en tulla bort seg i et fremmet land?

Litt handel vart det. Ei kjøpte gardiner for kjøkkenglaset, ei kjøpte et nytt stakkemne, ei

kjøpte tomstokk som mannen ønsket seg. Hun som hadde fått en femkroning for turen fikk se noen ekstra fine epler. Slike røde epler fantes ikke i Norge. Hun kjøpte et helt kilo, og straks var det to, tre andre som også ville kjøpe slike. Hun som ekspederte sa navnet, men det forstod de ikke, for hun nevnte noe om mat.

Så skulle det være «Lunsj». Etter hverandre stimet de inn på en kafé, og der fikk de tilbud om «Svensk Smørgåsbord». Kassereren sa at de måtte legge i ei krone og femti øre attåt det hun hadde med. Da kom ei av de andre på den ideen at h vis de åt ei brødskive av nista, så kanskje det vart billigere.

Etter endel prat vart det smørgåsbord. På et langt bort var det mat i alle varianter, og de skulle bare finne seg til rette. Alle forsto seg på brødskiver og smør, men når det vart nevnt pålegg som sild og gurka, da vart det protester. Sild var noe de åt mer enn nok av, og det andre visste de ikke hva var. I en stor kumme var det noe som så godt ut, og de undret seg på hvordan dette skulle etes. Vi spør Ranøyen vart det sagt. Joda, Jon visste råd. «Ha på djuptalerken og ha på rød saus». Kjerringene øste opp hver sin tallerken og til å ete. Ei av de som var med kom nettopp inn. Hun hadde vært kokke på anlegg i mange år, og vant til forskjellig mat. Nå vart hun litt overrasket, og sa til dem som åt: «Sitt dok her og et italiensk salat med rød saus?» De fleste holdt seg til kaffe og brødskive med ost. Det var tryggest slik.

Hun som hadde mistet skautet sitt var i dårlig humør, men de andre lovte å samle inn til et nytt, og dette vart kjøpt hos «Enqvist». Stor stas, og mye misunnelse.

På heimturen måtte de stoppe på tollstasjonen, og en toller kikket rundt i bilen. Han kikket opp i lasteplanet, men da var det mange av damene som protesterte. Fy, for en gubbe, stå slik å glane på kvinnfolkfötter. Han svarte ikke, men påstod at han så i et blankt brett. Det var foreningskjelen. Hun som hadde kjøpt kjøkkengardiner, hadde lagt de under kjolen rundt livet, og ei som hadde kjøpt blandet frukt så ut som om hun skulle få småfolk når som helst. De som hadde kjøpt så pene røde

epler synte de fram, men han bare ristet på hodet og sa at tomater skulle ikke fortolles. Det vart intet å betale, men det var et rart navn på eplene.

Etter tollstasjonen skulle det være rast. Det vart tent bål, og kaffekjelen kom fram, og da ville de smake på de fine eplene. Det vart brukt kniv for å få av skallet, men det var så rart under. Merkelige epler. Inni var de ulik det de var vant til, og når de smakte på de var det forferdelig smak. De var sikkert blitt lurt. Nei, dette smakte ikke godt, bløtt og klæss helt igjennom.

Langt ut på kvelden kom de trøtte og slitne tilbake til kjente trakter. Alle var enige om at det hadde vært en fin tur. Ingen hadde gjort seg noe. Både liktorer, svarte katter og bilsjuke var glemt, og hun som hadde mistet skautet var ekstra glad, for ved undergangen på Harborg hadde Ranøyen blitt oppmerksom på at det hang et skaut i ei bjørk. Det hun hadde fått av de andre, skulle loddes ut på neste møte. Hun som hadde kalvesjuk ku, kom heim etter at mann og barn hadde ordnet alt. Bare hun som hadde vært i Sverige før, var skuffet. Ikke hadde hun kjent seg igjen bortider, og det som hun mente var gode epler, vart sagt å være tomater, og det smakte vondt.

Den gamle anleggskokka mintes i mange år det rare hun så da noen åt italiensk salat med rød saus.

Eldreåret og «hundre år gamle pensjonsordninger»

Av Ole Kirkbakke

I år, 1999 FN's eldreårs, snakkes og skrives mye om leveforholda hos de eldre. Det gjelder pensjons- og trygdeordninger, personellsaker, aldersheimer og boliger.

Debattene foran kommune- og fylkestingsvalget har også vært prega av det. Her var manglene noe fremhevet, skjønt vi vet at de gamle aldri har hatt det så bra i vårt land som nå.

Mens vi nå på tampen av eldreåret er iferd med å gå inn i et nytt hundreår og dertil et nytt millennium, hender det merkelige at vi i blant spør oss hvordan tilhøva var for forfedrene, de som levde f.eks. for hundre tilhundreogfemti år siden. Vi kjenner jo til det, men vil likevel nevne litt om det.

Eiendomsløse gamle som ikke hadde slekt til å syte for seg, kom på legd. De ble sendt gardimellom i det legddistriktet hvor de hørte til. Oppholdet på en gard varte fra et par dager til to-tre uker. Noen steder hadde de det tålig bra, andre steder kunne det være tøft. Men faktum er at i hvert fall på 1800-tallet oppnådde legdsfolk her en forbausende høy levealder.

Husbondsfolket på gardene var likevel mye bedre stilt. Når de skjøt over eiendommene sine til neste generasjon, fikk de samtidig kårbrev som sikret dem bl.a. husvære, kost, røkt og pleie resten av livet og dertil en hederlig begravelse.

Nedenfor følger avskrift av deler av 3 slike kårbrev. Avstand i tid mellom hvert av dem er nær 30 år. Det første ble utstedt på 1870-tallet. Utvalget er gjort med hensikt for at leseren kan sammenlikne.

I. kårbrev:

«Undertegnede (navn) tilstår og herved vitterliggjør at jeg av min far (navn) ved skjøte av dags dato er blitt hjemlet gården (navn. matr.no. og br.nr. av skyld (i ort og skilling) og setereiendommen, matr. nr. og br.nr., begge i Ålen Tinglag, så vil jeg herved sikre mine foreldre (navn og navn) så lenge de lever følgende kår:

1. Fritt og varmt hus, oppvartning og pleie i sunnhets og sykdoms dage og etter døden en hederlig begravelse.
2. Årlig vinter som sommer føres og røktes 2 kyr og 2 sauher som av kårtakerne er innsatte og vedlikeholdes av meg eller gårdenes bruker slik at når de ved

elde blir udugelige eller omkommer ved ulykke. Da å innsette andre god dyr i deres sted mot å beholde de kasserte. Likeledes 4 våg grynmjøl, 3 våg byggmjøl, 2 våg siktet rugmjøl og 5 spesiedaler (20 kr) eller om foderådstakerne ønsker det, årlig 60 spesiedaler - 240 kroner som betales hvert års 14. april og 14. oktober hver gang med det halve. Når den ene av kårtakene dør, da nedsettes sistnevne sum til årlig 160 - ett Hundre og seksti kroner.

3. Foranstående kår, som av meg og kårtaker er anslått til en årlig verdi av 240 kroner som på 5 år utgjør 1200 kroner, skal som prioritert heftelse hvile på forannevnte eiendommer så lenge kårtakerne lever.»

I vitners nærvære.

Dette bekreftes med våre underskrifter:

Sted, dato navn.

(Dette utdraget er fyldig og svært likt kårbrevet)

11. kårbrev:

«Kårytelse (til mann og kone).

a. 4 liter nysilt mjølk per dag.

b. Fôring og røkt av 1 ku og 3 - tre sauher. 10 kg kaffe, 10 kg sukker, 12 ruller tobakk, 1 sekk siktet rugmjøl, 1 sekk grynmjøl, 1 sekk spisset byggmjøl, 12 kg smør, 1 full kledning (drakt, mulig også dress), deri innbefattet skjorte, sko og strømper.

c. Varmt hus, lys, røkt og pleie i sunne og syke dager, samt etter døden en hederlig begravelse.

Dette kår ytes av oss osv.

(NB. en sekk mjøl veide dengang 100 kg)

III. kårbrev:

«Livsviktige kår til meg:

1. Varmt hus, om ønskes et lite værelse, røkt og pleie, i sykdomstilfelle, lege, medisin, hest til kirke og andre nødvendige reiser, og etter min død en hederlig begravelse.

2. Daglig 3 - tre liter nysilt mjølk.

3. Årlig 100 - ett hundre kr., 50 - femti kg siktet rugmjøl og 50 - femtig kg grynmjøl, 4 - fire kg kaffe, 5 - fem kg sukker, 6 - seks kg bygggrøn, 1 par sko, husrom, fôr og røkt til en sau med årslam samt 20 - tyve - kroner kontant. Alle varer skal være av beste sort og tilberedes, oppbevares og behandles på forsvarlig måte...»

(I kårbrev II og III er bare kårytelsene tatt med).

Inga og Arne Solem

Hessdalen kirke 50 år

Takk til Inga og Arne Solem

Av: Ole Gunnar Folde

Ved 50-årsjubileet for Hessdalen kirke ble jubileumsgudstjenesten avsluttet med en enkel seremoni for å hedre to som gjennom hele sitt yrkesaktive liv kom til å prege bygda: Inga og Arne Solem..

Historikken rundt det store byggeprosjektet er både rikelig dokumentert og publisert i aviser og tidsskrifter. Redaksjonen for Oppunder Fjellbandet ønsket derfor å gjengi talen som ble fremført ved nevnte seremoni. Mye kunne også vært sagt og skrevet om Arne Solems lærergjerning. Her er det mye spennende stoff som burde vært samlet og redigert. Men i dette heftet hedrer vi Inga og Arne Solem

for deres innsats og engasjement for fjellbygda og Hessdalen kirke et arbeid som ble deres livsoppgave og livsgjerning. Vi fylles med ydmykhet og takknemlighet for deres bidrag til å få reist et kirkebygg «Oppunder fjellbandet».

Vi skal huske på at kirka vår ble reist i ei tid med arbeidsløshet og offentlig fattigdom, krig og okkupasjon. Når vi leser Arne Solems beretning om «korleis ei kyrkje blir til» slår det oss at gjennom stor kreativitet, fantastisk dugnadsånd, dristighet, mot og uendelig tålmodighet ble det skapt et hus som kunne samle alle generasjoner i bygda - i sorg og glede. ...Et bygg å være stolt over, og et ankerfeste for oss alle. ... Et bygg for ettertenksomhet

og åndelig søker og ro.

Og gjennom hele byggeperioden fra gunnsteinsnedleggelsen i nov. 1937, til innvielsen 3. juli, 1949, ledet Arne Solem arbeidet. Når Hessdalen kirke i dag har en slik plass i bygdemiljøet og i vår bevissthet, skyldes det at hessdalingan har et eierforhold til kirka, og de føler delaktighet gjennom virksomheten rundt kirka. Men det skyldes også Arne Solems funksjon som veiviser og eksempel i over 40 år i Hessdalen - som lærer, klokker og aktivt samfunnsmenneske. Vi som hadde den glede å sitte under kateteret til denne milde Bård skolemester kunne ikke unngå å bli berørt av hans sterke kristne tro - og ikke minst: hans praktisering av grunnverdier som rettferdighet, sannhet, omsorg og nestekjærlighet.

Og ved kjøkkenbordet til Inga og Arne Solem fikk små og stor hessdalinga hjelp til å løse livets praktiske og åndelige problemer. Hos Inga Solem, ei slags ubetalt helsesøster ved Hessdalen skole, kom vi barna tillitsfullt inn i varmen til et medmenneske som ga trøst og omsorg. Midt oppe i alle oppgavene som Arne Solem tok på seg til bese for bygda skrev han sanger, dikt og prologer. Astrid Solem har samlet mye av det han skrev, og fikk gitt det ut i bokform i 1995, på 100-årsdagen for Arne Solems fødsel: «Streif gjennom livet». Da Arne Solem kom over kjølbrottet i 1921 og så innover fjellheimen og Hesja som slynget seg inn mellom bratte bjørkelier, var

det nok vanskelig å tenke seg at her skulle han få rotfeste, gifte seg og bygge en liten katedral. I 1924 skrev han om sitt første møte med Hessdalen:

*Eg minnes så vel den fyrste gongen
da eg kom hit i fylgle med han far.
Da var det eg som var den «vesle kongen»
og «riket» mitt - det denne dalen var.*

*Frå høgdom nord der opna seg det synet.
Eg såg mot sør den lange, smale dal
til fjella der langt borte i himmelbrynet,
og vinden strauk om panna - frisk og sval.*

*Var dette dalen der eg skulde være?
Eg såg dei spreidde gardar millom skog.
Her budde folket som eg skulde lære.
Eg tenkte mangt - der sagte fram eg drog.*

*Ein tanke veit eg at eg gjekk og tenkte.
Her blir eg neppe meire enn eit år,
her kjem eg til å gå kvar dag og lengte.
Eg tenkte ikkje så da det vart vår.*

Arne Solem.

Det var da det og ikke nå

Av Oddmund Volden

Overskrifta har jeg lånt av Alf Prøsen, med en ørliten omskriving, og fortellinga mi handler om fem ungdommer fra Haltdalen som, en gang i en fjern fortid, skulle ut i verden og skaffe seg utdannelse. De tok farvel med foreldre og søskjen og flyttet av sted for å bo på hybel for første gang. Hvor langt gikk ferden? Til Ålen! Det var høsten 1952, og de fire karene pluss jeg selv skulle begynne på realskolen. Den gang var det to muligheter hvis en ville bruke offentlig transportmiddel mellom Haltdalen og Ålen: Toget eller mjølkebilen, og ingen av disse var aktuelle som skoleskyss. Vi for oppover med motorvogna søndag kveld og tilbake med godstoget lørdag ettermiddag. Realskolen holdt til i andre etasje i gamle Hov skole, og klassen var på 20 elever. Sokneprest Olaf Havdal var timelærer i kristendom og norsk, og Leif Paule hadde de andre fagene. En uoverkommelig oppgave i utgangspunktet, for ingen lærer kan være god i alle fag. Men Paule gjorde en fabelaktig jobb, og de som ble uteksaminert fra Ålen realskole, lå over lands gjennomsnittet i karakterer.

Vi betalte skolebøkene selv og måtte også punge ut med 20 kr pr. måned i skolepenger. Fritidsproblemer hadde vi ikke, det var lesing og etter lesing. Min romkamerat og jeg bodde hos Sigrig og Lars Lundereng, og de hadde Alexander Dumas' samlede verker. Det ble tidsfordrivet den første vinteren, og det ble mange sene kvelder da jeg begynte med «Greven av Monte-Cristo».

Da det nærmet seg påske første året, fikk vi overtalt Paule til å spandere en skoledag til skitur. Det var egentlig ikke nødvendig å overtale, for Paule var et friluftsmenneske av de sjeldne. Vi haltdalingene bestemte med 5 stemmer at turen skulle gå oppå Svenuken. Påskuddet var at ålbyggene skulle få oppleve det store, å se Haltdalen. De som var henvist til å bo i Ålen, hadde ikke så mange gleder i livet. Da vi kom oppå fjellet og fikk se øvre

Haltdalen i fugelperspektiv, forstod ålbyggene inderlig godt at folk for enhver pris søkte seg vekk derfra og reiste oppi Ålen for å gå på skole. Uansett så ble resultatet av oppholdet på Svenuken at vi haltdalingene fikk slik hjemlengsel at vi satte kursen nedover Drøydalen og for hjem. Så tok vi toget tilbake om kvelden.

Etter påske hadde vi fått nok av hybellivet, foreløpig. Vi bestemte oss for å sykle resten av skoleåret. Vi startet hjemmefra klokka sju, og da hadde vi god tid. Men det var greit å ha litt å gå på i tilfelle det skulle dukke opp noe uforutsett. Og det gjorde det av og til. En morgen var det kommet 5-10 cm nysnø, og det som reddet oss, var at det hadde kjørt én bil før oss, slik at vi kunne sykle etter bilsporet. Å sykle to i bredden var det normale, unntatt forbi Storhåmmåren, for biltrafikken var minimal.

En gang fikk vi punktering i Svølgja. Den ueheldige satte igjen sykkelen og fikk sitte på med de andre på omgang. På hjemturen tok en annen med seg den punkterte sykkelen ved siden av seg. Hvor var «følgebilen»! En annen gang kom punkteringa ovenfor Stensli, og da fraktet vi med oss sykkelen oppover og foretok ei rask bøting i matfrikvarteret.

Andre høsten var det en selvfølge at vi fortsatte å sykle. Det året var det lemenår. Jeg har aldri, verken før eller senere, sett så mange døde lemen som etter vegen i Svølgja den høsten. Som kjent dreives lemenet av et slags vanvittig instinkt som sier dem at de skal bare gå og gå, om det så skal bære rett utfør Storhåmmåren.

Da sykkelsesongen tok slutt, gjorde vi et kupp, syntes vi selv. Vi forhandlet med ålbyggene og Paule så vi fikk begynne skolen en halv time senere mandag morgen. Dermed kunne vi sitte på med mjølkebilen oppover, og fikk følgelig være hjemme søndag kveld. Topp! Jeg husker en episode mjøkebilen. Sjåføren hadde med en spark oppover som satte av et sted på Mosletta. En haltdaling som

var blitt akterutseilt etter en fest oppi Ålen lørdag kveld, hadde låntatt sparken. Etterpå begynte samvittigheten å murre, og han ordnet med at sparken kom tilbake til eieren.

Lørdag når skolen var slutt, og vi gikk på Ålen stasjon for å ta toget, stod stemningen i taket. En gang skeiet vi totalt ut og gikk inn på koperativet og kjøpte ei eske sigareetter. Ti sigareetter delt på fem ble to på hver. Den første tok vi på venterommet på stasjonen, ikke noe røykeforbud, og den andre nøt vi i langdrag på røykekupene på toget. Like før vi kjørte inn i Svølgjatunnelen og la Ålen bak oss, var det ganske vanlig at én bestemt person i reiseselskapet ga fra seg noen spydigheter om nabobygda og folket der.

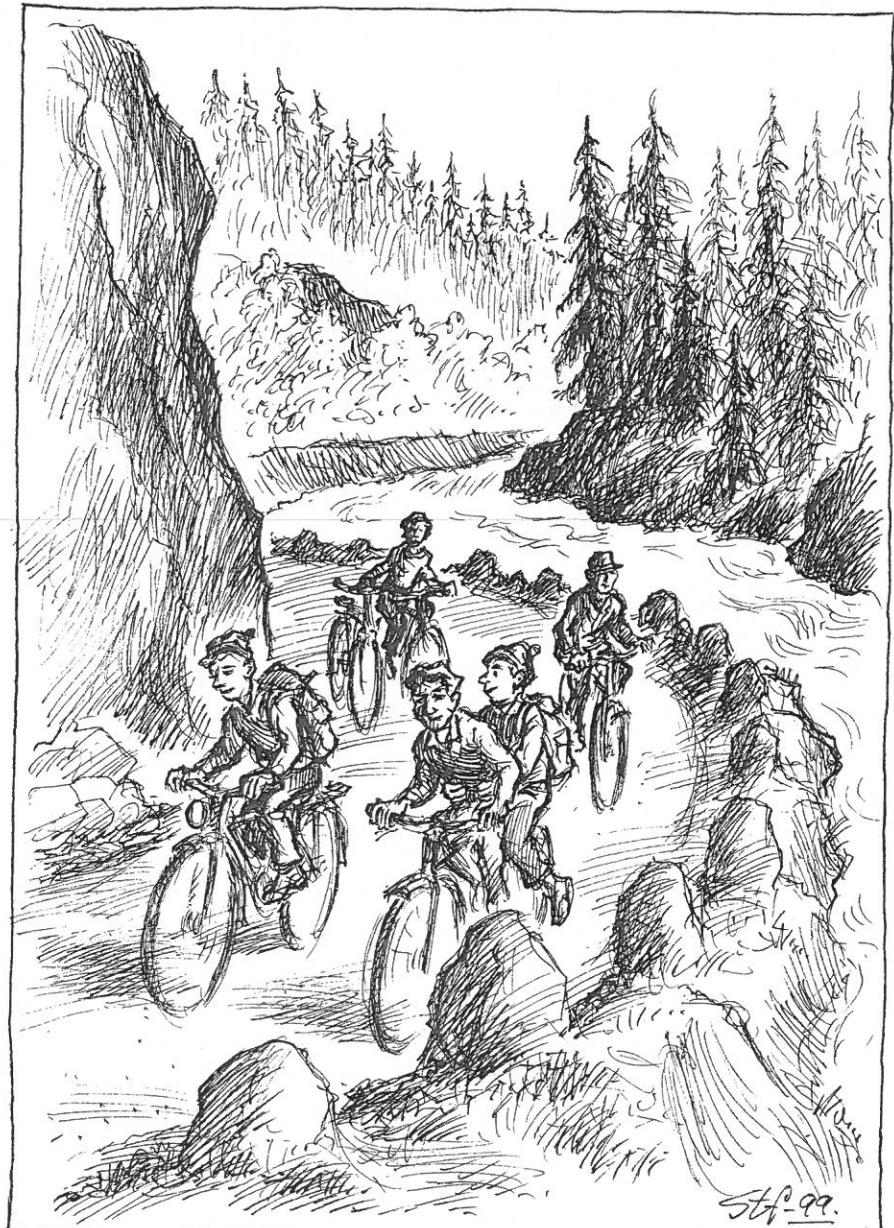
Men den samme karen var alltid først i drosjekøen de lørdagene vi skulle oppå Sletta på fest.

Skituren andre året gikk oppå Rogne, og nå hadde vi planlagt på forhånd at vi skulle fortsette til Haltdalen. Dette var ukjent terrenget for oss, og Paule ga oss noen gode råd før vi la i veg. Vi fikk låne kartet hans, der han viste oss Øggdalens og forklarte at det var bortkastet å planlegge en snarveg tvers over den. Vi fikk en fin tur via Renåtjønna og kom hjem til mors kjøttkaker.

Det vi husker best fra siste våren, var eksamen på Røros. Ålen realskole var privat og hadde ikke eksamsensrett, og den som tar eksamen som privatist må opp i alle fag. Vi hadde vært på Røros en snartur våren før, men nå begynte alvoret. Vi fikk oss hybel på Røros og bodde der mer eller mindre sammenhengende de siste tre ukene av skoleåret. Vi som gikk opp

som privatistene i sin tid, smiler overbærende når vi i dag hører ungdomsskoleelever grue seg for hvilket fag de kommer opp i muntlig. Vi hadde både skriftlig og muntlig eksamen i norsk (hovedmål og sidemål), engelsk, tysk og matematikk. Kanskje har jeg glemt noen. Dessuten kom en drøss muntligfag, medregnet slikt som tegning, sløyd/handarbeid og gymnastikk.

I dag er det skoleskyss til Ålen. Vi hører av og til folk bekymre seg over at det blir mye buskjøring, og det er sikkert riktig at det kan være slitsomt. Men det finnes et alternativ: Å leie seg hybel i Ålen eller å sykle.

På villreinjakt

Av: Halvard Bakås

Det var i slutten av 60-åra, en av de første dagene i september. Det hadde regnet som besatt i flere dager. Men nå endelig så det ut til at det skulle bli reinsjakt. Knut og broren Ole hadde gledet seg i flere uker på denne jakta. Dette var før enn det var noen som helst kvotefordeling av rein, og både Knut og Ole hadde fått tildelt hver sin bukk dette året. De var begge enige om at de skulle dra inn i Budalsfjella tidlig neste morgen. Knut hadde jobba i Trondheim et par år tidligere, hadde kjøpt seg en bruktbil og nå var den god å ha. Tidlig neste morgen starta de opp, tåka hang langt nedover dalsida da de starta, men de skjønte at når den først letnet så ville sola komme.

Etter et par timers kjøring var de allerede kommet til Hiåvollene, og noen biler sto parkert der, så de var nok ikke de første jegerne som var ute i Budalsfjellene. Nå la de av gårde innover mot Hiåsjøen, for de visste av erfaring fra tidligere år, at etter så mye nordavær skulle de gå igjen en del bukker innover Sandfjellet. Så fant de fram kikkerten å begynte å speide, men så ingen rein og ruslet videre sydover på østsida av Hiåsjøen. De var kommet omlag «midt» på sjøen da Ole foreslo at nå måtte de ha seg litt mat, og som sagt så gjort. De fant litt ved og så flammet kaffebålet opp og kjelen kom over. Mens de venta på at kaffen skulle koke ble kikkerten brukt flittig.

Så kokte kaffen og de la inn flere brødkiver hver, de hadde jo ikke spist siden i fem-tida i dag tidlig. Så var det til å speide igjen, de så noen jegere på vestsida av Hiåsjøen, som også satt og speidet etter rein.

-Nå ser jeg rein, sa Knut plutselig, rett ned for Vehundbolhøgda. -Få se, sa Ole, og tok etter kikkerten. -Ja så farken er det en stor flokk der i skaret.

De rasket sammen restene etter måltidet i en fart, og la i vei mot Vehundbolhøgda så fort de kunne. En og annen rypestegg fløy opp foran dem mens de av og til småsprang inno-

ver langs østsida av Hiåsjøen.

Det var over middagsleite allerede, så de måtte skynde seg hvis de skulle rekke å skyte og slakte før det ble mørkt.

Etter ei tid kom de fram til stedet de hadde sett dyra, og de gikk rolig og beitet. Ole var den første som skjøt, og da det var gjort, med det samme det smalt satte dyra på sprang, så Knut ikke fikk sjanse til å løse skudd. Men Ole hadde fått sitt dyr, en riktig stor bukk lå der og sprella i dødkampen.

Det var like i nærheten av grensa mot Kvikne, så dyra hadde lagt veien ditover og det var nytteløst å fortsette jakta på dem.

Så var det tid for å slakte. De dro dyret mot en liten bekk i nærheten og begynte å flå. De anslo dyrets vekt til omlag 80 kilo. De måtte også ha med det praktfulle geviret ned, og Ole bandt det oppå sekken. Så la de i vei mot Hiåvollen og bilen. Knut stakkar hadde ikke fått noe dyr, han måtte nok ta seg en tur senere. Etter mange timers gange var de kommet så langt at de så setervollene i det fjerne. Mens de satt der og tok seg en røyk og pusta på fikke de se en enslig bukk, og Knut la i vei mot stedet de så bukken. Det var allerede blitt nokså mørkt, men jaktiveren fikk Knut til å glemme det. Han kom på skuddhold av bukken og skjøt i det bukken la i vei. Han så at han traff, men dyret var skadeskutt, så nå var gode råd dyre. Det ble mørkere og mørkere etterhvert og hvor var bukken han hadde skutt på?

I skogbandet ovafor Hiåvollen renner det bekkar på kryss og tvers, og akkurat nede i en slik bekddal fikk Knut øye på bukken. De var jo så mørkt nå, så han kunne bare skimte hornene på bukken som lå der nede i bekkdalen. Han brente av et skudd, og det ble rolig. Da han kom ned i bekkdalen fikk han en uhylig opplevelse. Der lå hans bror ubevegelig i en blodpøl. Herregud, hva hadde han gjort? Han hadde drept sin egen kjære bror!

Nå fikk han sekken av Ole, og han syntes at hjertet slo svakt. -Herre Jesus hjelp meg så han lever..... Han bønnfalt overmakten slik han hadde det med i sin barnelærdom, for nå var det virkelig noe det gjaldt. Han fikk omsider Ole på sin rygg, sekken og geværet lot

han bare ligge slik han hadde gjort med sine egne saker da skuddet smalt. Han kom opp på stien og begynte å gå med den døende broren på ryggen mot bilen. Og fra bilen bar det mot Støren til lege så fort han bare kunne. Legen hadde lagt seg for natta, men kom opp i en fart da han fikk høre hva som hadde hendt. Etter en kort undersøkelse ble sykebil rekvirert, og det bar til Trondheim i all hast. Skuddet hadde truffet sekkmisen, derfra hadde det flenget opp noe voldsomt oppover brystet, og gått inn i skulderpartiet og malt i

stykker beinet i skuldra. Her var det bare et tidsspørsmål om liv eller død for broder Ole. For gjøre en historie kort; Ole hadde gått ned til en bekk for å drikke, sekken med geviret oppå hadde han ikke tatt av, og i mørket hadde Knut tatt dett for å være en reinsbukk. Ole overlevde, men de måtte amputere den ene arma oppe i skulderen, og han var på sykehuset i lang tid. De jaktet ikke noe mer etter dette, og hvordan det ble med deres sekker og geværer sier historien ikke noe om.

Hvor bør An-Magritt og Hovistuten stå?

Disse linjene var tiltenkt Oppunder
Fjellbandet og ble skrevet for noen år siden.
Deretter ble de gjemt, men ikke glemt. De sis-

An-Magridd og Hovistutens hjemlengsel

Vi vil hemat si a An-Magridd her ho står og sture,
tenk at vi skull bli ståan her i parken under Sverresborg
Vi som høre te ti li og fjell, hvor e kan kauke og du kan
bure.

Her på soklen føler vi kun sut og sorg.

Vi vil hemat oppi Åla både e og Hovistuten
ja, vi tigg å ber så pent om lov.

Vi har lenge drømt og planlagt reiseruten,
i fra støv og larm i by, til fred og ro på Hov.

På vår reise langsmed Gaula, skal vi synge le og danse,
for nå drar vi hjem til Åla og grenda her på Hov.
Vi vil ha en plass på vår aners skanse,
den ligger der og ruver rett ved samfunnshusets nordre
nov.

te dagers fokusering på dette temaet synes jeg
har gjort dem mer aktuelle enn på lenge.

Her skal vi stå på fedres grunn og kneise,
våke over bygdas styre ve og vel.
Aldri mere skal vi to dra ut på reise,
aldri mere skal vi være naut og trell.

Her skal vi stå til dommens dag,
sammen skal vi alltid stri og virke.
For vi bærer ikke hat av noe slag,
selv om mor ble satt i gapestokk i Ålen kirke.

Det er vårt håp og tru at dette snart vil skje,
derfor ber vi hver kvinne og mann å kaste hatt og frakk
å kjempe for det som høre oss te,
hermed vår hjertelig hilsen og takk.

P.I.V.

Det finnes neppe noen bilder fra denne aktiviteten på 40-tallet. I hvert fall kjenner jeg ikke til noen. Derimot er dette bildet fra Nordgardsbakken på 50-tallet. Vi ser fra v. Lars Hofstad, Helmer Nordgård, Tor Sandvik, Einar Nesgård, Rolf Nordgård og Magnar Grytbakk (Fotograf ukjent). Nå er dessverre 4 av de 6 gått bort.

Hoppbakker i midtbygda på 40-tallet

Av: Arnulf Nordgård

Var det noen rysser som ikke hoppet på ski den gang? Neppe. Jeg husker i hvertfall ingen. Langrenn "det var fali det" i følge foreldre og forståsegpåere. Dessuten hadde de fleste bare ett par ski, og de skulle være med tre renner, minst.

Vi bygde hoppbakker over alt hvor det virket naturlig. Når jeg ser hoppere trener i Granåsen eller andre bakker nå for tida, ser det ut til å være kjedelig. Den samme heisen opp, samme fartsbrua og den samme bakken, sommer som vinter. Nei, da, vi hadde variasjon.

Tankene svirrer litt av og til om alle de aktivitetene vi var med på, og da er det naturlig å tenke på alle hoppbakkene og vinteraktivitetene.

Jeg begynner lengst i nord med Kåjnntrøbakken, nord for Gryta, rett ovenfor jernbanen (ovom Jo Persa Stene). Den var bratt og tilløpet kronglete. Jeg husker ingen nedslag midt i bakken. Enten ramlet du ned på kulen, eller ned i overgangen som forøvrig var temmelig krapp.

Nordgardsbakken (også kalt storbakken) var den største på denne sida av elva. Visstnok

benyttet til større hopprenn på 30-tallet. Her var det mulig å nå ca. 40 meter, men flate fantes ikke. Det var nærmest et spretthopp etter dølpa. Hengte du ikke rumpa lavt over den knollen kunne du havne i småbuskene lenger framme.

Bakken kunne bygges både mot sør og sørøst. Det siste alternativ medførte kortere hopplengder, men slakere flate.

Nesgardsbakken hadde fint tilløp, men bakken var slakk og det var tunge nedslag. Den lå bak Nesgardsfjøset.

Gerdabakken, ovenfor Gerda og Ole Rønning var en fin bakke, men også her var tilløpet nærmest slalåm mellom granene.

Løbbørslia var populær, men en andreledes hoppbakke. Nærmest to bakker i en. Først ei lita flate på få meter og så en ny bakke. Med tilløp helt fra jernbanelinja (toppfart) og ned til den nederste flata nede ved tvillingløa. Det ble langt å gå opp igjen. Noen få av de dristigste tok toppfart i håp om å lande i den "nederste bakken". Jeg kan ikke huske andre enn "Kjerkbakken" som klarte det.

Vennhaugbakken (muligens Klokkarbakken) var nederst på jordet, ved løa, og passet best for aldersgruppen 7-8 år.

Linæjntrøæjn var en bakke nederst i

Rønningsjale. (Nord for Anne Bakken d.e.)
Bakken var utmerket, men det var slakt tilløp så det var langt å gå.

På Nordgardsjale nedenfor jernbanen var det en fin bakke nederst i brattbakken med naturlig "fartsbru" fra jernbanelinja. Men på gunn av en stor stenrøse i overgangen kunne denne bare brukes i snørike vintrer. Denne ble benyttet langt mer på 50-tallet. Flata var Bønsmyra på Henry Stenmos eiendom
Og så til de mest benyttede bakkene på denne siden av elva. Brattbakken og Råstuggubakken, side om side, med tvillingløa til Storstugu mellom seg (sør for Holmberg). Populære bakker som ble flittig brukt.

Brattbakken hadde noe nifst tilløp. Du skulle ha tunga rett i munnen for ikke å bli hengende i ei bjørk halvveis i tilløpet.

Peik-bakken med berget som naturlig hopp var mye benyttet.

Råstuggubakken var også på en måte 2-trinns. Øvre og nedre unnaren.

Var det noen dager vi ikke hoppet? Jo, det var det sikkert, men svært få

Og alle hoppet - tenk det

På andre side av elva, og der var vi ofte, var Jålbakken med måneformet tilløp ved skogkanten, og Trøhaugbakken 100 meter lenger nord.

Den mest benyttede til skikkelige skirenn var Storhansbakken. Den passet best for de som var passert 12-årsalderen. Janesbakken var passe for aldersgruppen mellom 6-10 år, og her var det mange klubbrenn og som regel premier til alle. En gang var det "klabbføre" og en med svært tråe ski stoppet på hoppet. En funksjonær løftet vekommende ned, og jeg tror at også han fikk premie.

Når vi gikk lei av alle disse bakkene så var det sommerfjøstak og lignende som fikk besøk. Noen tøffinger prøvde seg utover et løetak nedom Kristen Nesgård. Jeg husker bare ett benbrudd i Kåjntrøbakken, men ellers verken gips eller krøkker.

Og så til vår stolthet - Verabakken
Her var det vårhopprenn hver skjærtorsdag.

Det var stor stas når byåsinger og Selsbakk-hopperne kom på besøk. Mange av de flinkeste guttehopperne mestret denne bakken. Peder Bakken og Arne Kirkbakk var vel de som drev denne hobbyen lengst. Vi lå klisret inn til radioen når Kirkbakken deltok i Holmenkollen og representerte Stabæk. Da var vi stolt.

Søndagstrening

Fra Nordgarden hadde vi fin utsikt til Verabakken, og jeg ser for meg den lange rekka av skihoppere på veg oppover til tilløpet. Det var en sammenhengende rekke fra hoppet og helt opp til tregrensens ovom Skråvegen til de øverste Vera-gården. Jeg husker noen stilarter, f. eks. Nyl`n som "tuppa ned". Det var nifst - vi snudde oss bort. Skans`n med sin Kongsbergknekke - elegant og rolig med hendene rett ut til sidene. Brubakken med skiene rett opp og Kirkbakken med armene i vinkel forover - -elegant. Noen med armrotasjon som tordivler, og andre med "bukstil" presset kroppen fremover. Men alle kom som regel ned på beina.

Det var sikkert mange hoppbakker både i øverbygda og yterbygda, og også i Hessdalen, men jeg har stort sett bare hørt om dem - fordi det kortere veg til bakkene i nærområdet. Alfred Grytbakk viste meg en gang et utklipp fra Fjell-Ljom på 30-tallet hvor han var omtalt med det merkeligste fall nede på sletta i en bakke ved Bjørgheim i Hessdalen. Han stupet på hodet og gikk gjennom snølaget på Hersja slik at han stod på hendene på bunnen.

Hei - kom - i farta. Ja, dette jallet utover bygda hele vinteren

Litt om transport til og fra Kjøli Gruver

Av: Per Volden

Et av de yrkene som har hatt en rivende utvikling de siste 50-60 åra er transport. Fra den tid hesten var trekkdyr og til de motoriserte maskiner, er det skjedd en revolusjon i dette yrket.

Som ganske ung drev undertegnede ganske mye med kjøring av hest. Til å begynne med kjøring på småbruket heme. Men senere også utenfor bruket. Særlig med kjøring til Kjøli gruver, når taubanen var i ustand. Om vinteren når det var mye snø og kulde kunne det bli harde dager både for hest og kar. For å illustrere dette skal jeg skrive om da vi skulle kjøre opp daglina på øvre del av taubanen. Jeg tror det var vinteren 1938.

Det hele besto av åtte kolli à ca. 1,5 tonn.

Vi var fire karer, nemlig Nils Nesvold, Lars Sivertsvold, Anders Åsvold og undertegnede. Vi hadde to store tømmerdoninger, en hest i hver doning og en hest i hvert forspanntau.

For å få en god start på første dag møttes vi på Reitan stasjon for å laste opp. Stubbryter var det eneste som kunne løfte på kolossen. Fra rampa og bort på vegen var det en skråning, så der foretok vi det første fallet, og da måtte stubbryteren på, n igjen.

Vi startet kl. 07.00 den følgende morgen, og målet var et lass til «Vinkelen» og et til strambukk 3 like ovenfor «Menna». Men det var ting som kanskje sa oss at vi hadde forrekna oss. Turen gikk tålig bra opp bakkene fra Reitan og over myrene helt til vi skulle ta oss opp bakkene til Folldalen. Her er det en tung bakke som vi ikke kom opp med to hester. Heller ikke med en tredje hest i spann gikk det. Med tre hester i spann og den fjerde i sjekene gjorde vi nytt forsøk, men da hesten i sjekene var nesten oppe på bakken ble presset for sterkt slik at hesten i sjekene gikk i bakken og forspanntauet ble slitt av så hest og slede rann baklengs nedover igjen.

Nå var gode råd dyre. Noe tau som kunne holde hadde vi ikke. Etter en kort rådslagning ble løsningen at en mann måtte dra ned til «Ålen Øvre» å kjøpe noen meter med kraftig kjetting. En tur som tok et par timer og som resten av mannskapet utnyttet til snømåking og planering av vegen.

Med det nye utstyret, og med bedre veg gikk det forholdsvis greit å komme over kneika. Men det var to lass som skulle opp. Alt dette tok så mye tid, at da vi kom opp på Folldalen begynte det å bli mørkt, og både hester og folk var så slitne at vi ikke kunne

fortsette lenger. Dette var skuffende, for målet vårt for dagen var at et lass skulle til Vinkelen og det andre til strambukk 3 rett ovenfor Menna.

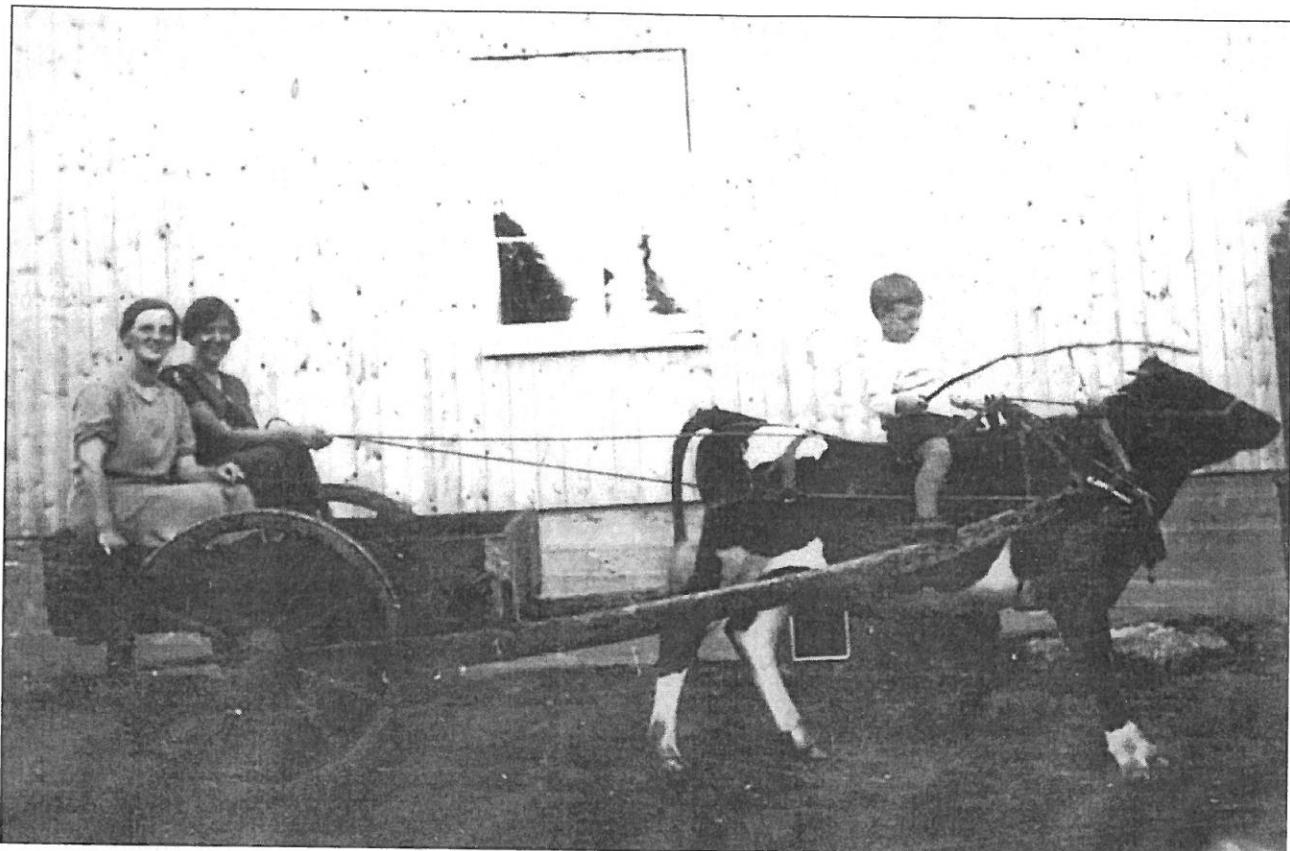
Vi hadde for denne anledningen nattlig opphold ved Granli da det var staller på den andre siden av vegen der. Dette for å være i nærheten av stasjonen. Den andre dagen kom vi opp på Folldalslia så dette ble en drygere jobb enn vi hadde tenkt. Den tredje dagen klarte vi å få plassert et lass ved «Vinkelen» og ett ved strambukk 3 ved Stormenna. Den fjerde dagen var en mandag, og vi skulle dra med de to siste rullene fra Reitan stasjon. Det har vært godvær i helga, med bl. a. litt regn. Det kunne kanskje vært en fordel med dette føret, trodde vi! Etter at en av hestene hadde slitt av ett drag, lasset hadde satt seg fast. For å spare tid hadde vi lastet opp lørdag. Resultatet var omvendt.

Omsider kom vi da i gang og føret syntes å være litt bedre. Men lenger fremme ventet en ny overraskelse.

Da vi kom til Målåskaret hadde det dannet seg en vanndam over vegen. Det var så mye vann at vi måtte forsøke å kjøre omkring. Det gikk bra til å begynne med, men plutselig tippet det tunge kollet uti dammen. Nå var gode råd dyre. Selv om vi hadde stubbryter med var det umulig å få opp en slik i vannet. Resultatet var at to hester i spenn klarte å dra lasset på rett kjøl igjen selv om det var mot bakke. Vi hadde lange slasser over lassene som vi styrtet med, der det var skog fikk vi ikke bruke dem. Tross dette uhellet gikk denne dagen fint, med et lass til strambukk 3 ved Menna, og et lass ved strambukk 2 ved Gauldalsgruben.

Da alle rullene var kommet opp i fjellet leide vi en seter i Folldalen for overnatting. Dette kunne ha endt med en katastrofe for oss. For å ha litt brensel plukket vi opp gammel ved av taubanen. For å tørke den hadde vi lagt ved på ovnen. Men etter dagen slitt var vi ofte sliten og trett, og det skulle lite til før en sovnet. Det skjedde, og vi våknet i siste liten.

De to siste dagene gikk uten særlig uhell, og vi kunne dra heim med mange minner og med lærdom fra et strevsomt yrke. Personlig har undertegnede mange minner fra turer med hest i Kjølfjellet. En gylden regel for en god tur var en grundig forberedelse, en trenet hest, gode kjøreredsaker, et par gode ski til kjøreren og mye mat til hest og kjører. En måtte også ha redskap for eventuell reparasjon og elektrisk lampe med mer. Alt dette og mye, mye mer og med ønske om en god tur.

Oksen Apis med artikkelforfatteren på ryggen. I vogna sitter til venstre Gudrun Lyngstad og Solveig(?) Kleven fra Tolga

Oksen Apis

Av: Johannes Lyngstad.

Når en går på gamle veier og stier, kan tanken ofte gå tilbake til den første gang jeg gikk her. Dette skjedde også siste vinter da jeg gikk fra Myrhaug og over broen til Østeng, eller Ystengset som vi sier i daglig tale.

Jeg var kanskje fem år, og skulle være med onkel Georg til Ystengset etter et materiallass. Her var det mye virksomhet med både sagbruk, høvleri og trevarefabrikk. Tømmeret var kjørt hit før på vinteren, og nå skulle det skjæres, og materialene måtte hjem før sommeren. Onkel kjørte med en okse som bar navnet Apis. Senere ble det både hest og traktorer på gården, men dette hendte jo i siste halvdel av 1930-årene. Om denne tyren Apis av Rørosrase, lignet den hellige navnebroren

ved tempelet i Memfis i det gamle Egypt, skal være usagt. Men sterkt var den, det var bare det at den var så uendelig treg av seg i blant. Da vi kom ned til elva, bestemte onkel at jeg måtte gå broen, mens han kjørte over isen som da begynte å bli utrygg. Det var den gang bare gangbro, en kabelbro eller sløngbru, som det ble sagt. Og slang gjorde den. Jeg syntes at den stadig gikk oppover elva, da jeg forsøkte å komme meg over. Men det kom nok av at jeg stirret på vatnet mellom isflakene langt der nede. Det var lagt bord som gangbane, men disse begynte å bli dårlige etter lang tids bruk, og noen steder var de nesten borte. Da jeg endelig kom meg over, var jeg fast bestemt på å gå isen tilbake. Broen fikk jeg respekt for.
På sagbruket var mye nytt og skremmende.

To hvinende sirkelsagblad skar seg gjennom tømmerstokkene og laget hvite bord som duf tet så godt av kvae. Jeg fikk beskjed om å holde meg på god avstand, for dette var farlige greier. Måtte også beundre sagmesteren, Per Østeng. Bare ved å dra i en spak fikk han sagbenken til å gå både fram og tilbake. Og så hadde han så fin lue, syntes jeg.

«Blankskjermhuve» ble den kalt. Selv hadde jeg sannsynligvis en skinnlue som lignet på den moromannen Arthur Arntzen brukte som rollefiguren Oluf på et langt senere tidspunkt. Lars Smemo var også fast mann på saga, og ellers måtte den som eide tømmeret holde mannskap.

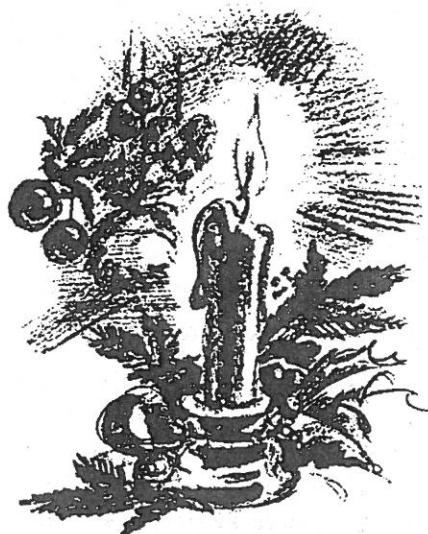
Etter at materialene var lastet på, skulle vi fylle opp tre stroiesekker med sagflis. Dette var heller ikke så rent ufarlig, for i et trangt rom under gikk sagbladene like over ørene på oss. Så var det å tenke på hjemveien. Isen var blitt dårligere på noen få timer. Gaula gikk vårgønn og stor. Bare i en smal stripe hvor det var kjørt tømmer hele vinteren, var isen så noenlunde hel. Både nedstrøms og oppstrøms var det åpne råker. Onkel virke noe betenk om vi skulle våge oss over, og det var visst oksen Apis også. Det var et svare strev med å få den lengre, og jeg var om mulig enda reddere enn da jeg gikk «sløngbrua». Vi vasset i snøslaps og vatn til langt opp på skoene, og jeg fikk høre at om oksen og lasset gikk gjennom isen, måtte jeg vende om hurtigst mulig å springe tilbake til sagbruket og hente hjelp. Dette ble ikke nødvendig, for like etter gjorde Apis et par byks opp landstegget på den andre siden og vi var reddet.

I skogholtet mellom Gaula og riksvegen møtte vi ei kone som kom med «øksenku». På Ystengen hadde de mange dyr i fjøset, og der var også en okse som ble brukt til bedekning av brunstige kyr i nabolaget. Kona spurte bekymret om det var mulig å komme seg over isen uten å gå seg ned. Onkel dro litt på det, men så sa han at vi hadde jo nettopp kjørt over med lass, og da måtte det vel gå, bare kua holdt seg på den smale veien og ikke trakket til siden. Kona ble enda mer bekymret, og enden på det hele ble at lasset ble knept i fra og selen tatt av oksen. En helt ny

kalv ble laget på stedet. Apis gikk til den nye oppgaven med mye større interesse enn å dra på bord og planker i vårsola. I mens kom en mann kjørende med et tømmerlass, men han måtte pent vente til alt var over. Folk hadde god tid den gang. Også han lurte på om isen holdt. Han mumlet om at han hadde vært ute før på vinteren. Men det gikk antagelig bra, for det hørtes ikke noe om at han hadde kjørt seg ned.

Hessdalslia ble lang den dagen. Apis gikk uhyre sagte og stanset opp både titt og ofte. Kanskje kom det fram tanker i det dunkle oksekodet om at flere kyr skulle over elva. Langt ut på ettermiddagen kom vi opp til Skåkåsen, og da så oksen mer optimistisk på saken, for nå ble det utforbakke resten av veien. Vanen med en klype salt, litt mjøl og høy når den kom hjem, lokket vel også til innsats.

Inne på kjøkkenet ventet en panne stekt flesk på oss plankekjørere. En helsebringende og næringsrik mat etter den tids mening. Nå hevder kloke hoder det tvert motsatte, men det blir en annen historie.

Minner fra Graftås

Av Harald Sundan

Jeg sitter en mørk oktober ettermiddag og ser utover grenda jeg er født og oppvokst i, og som jeg nå har vendt tilbake til - Graftås. Det er på mange måter et stusslig syn. Det lyser i ett og annet vindu, og av og til bumper en bil forbi på bygdas desidert dårligste fylkesvei. Ellers er det stille. Der var annerledes før - full drift på alle småbruk og masse unger rundt omkring. Forandringen er stor, men det er en skjebne grenda mi deler med så mange små steder rundt om i landet. Det knytter seg mange minner, opplevelser og mennesker til dette lille miljøet som har vært med på å prege livet mitt, og på godt og vondt gjort meg til den jeg er. Men helst er det de positive tingene som står igjen, og jeg skal fortelle om et par av dem.

Pippi

Egentlig het han Per I. Storrønning, men av folk på Graftås og vel også resten av bygda ble han aldri kalt annet enn Pippi - et kjælenavn han fikk i meget ung alder. Han var sine venners venn og sine kameraters kamerat. Vi hadde vår barndom sammen, og med Pippi i nærheten ble det aldri kjedelig. Foretaksomheten og påfunnenene haglet, og det var vel ikke alltid at våre aktiviteter var noe godt eksempel for senere generasjoner. Jeg skal bare rippe opp i ett av påfunnene våre. En gang var vi på tur opp gammelveien mellom Renolen og Unsgård. Det var på den tiden bøndene hadde begynt med elektrisk gjerde for å holde egne dyr inne på eindommen og andres ute. Magne Slåtsveen hadde nettopp anskaffet seg et slikt. Det gikk langs veien oppover bakken. Som så mange andre både før og siden falt Pippi og jeg i staver over de velsignelser som høyteknologiens nyvinninger kunne skjenke menneskeheten. Men vi syntes synd på Lars Olaf Megård. Han hadde foreløpig bare nettinggjerde til å forsvare eindomsretten sin med. Dette mente vi at vi kunne gjøre noe med. Vi fant en ståltrådstump av passende lengde og førte denne fra strømgjerdet og over til Lars Olavs nettinggjerde. Det fikk naturlivs svært uheldige konsekvenser for strømgjerdet, men det kunne jo ikke vi vite noe om. Tanken bak var den aller beste. Jeg tror Magne tok hendelsen med fatning. Ihvertfall kan ikke jeg huske at han gikk til sanksjoner mot oss. Imidlertid kan det være rimelig å anta at Lars Olaf vurderte sin tekknemmlighetsgjeld overfor oss til å være av begrenset omfang.

Men det var mest fjellet og fiskevannene som dro. Den dag i dag kan jeg ikke gå noen steder i fjellområdene på østsida av Gaula uten å bli minnet om Pippis og mine turer i området. Ikke det minste lille tjern eller den beskjedneste bekksil dre fikk være uprøvd. Til våre foreldres fortvilelse mistet vi fullstendig sansen for tid når det bar avgårde. En påtenkt liten utflykt opp i Tveråa kunne like gjerne ende opp i Hultsjøen. Det vanket vel både skjenn og det som verre var når vi omsider meldte oss hjemme igjen sent på kvelden - sultne, våte og forfrosne.

Da som nå var fotballen den mest populære aktiviteten sommerstid. Men det var smått med arenaer til denslags. Tunet i Stovne var den mest populære - flatt og forholdsvis stort som det var. Det ble utkjempet mange harde kamper der. Men i Stovne rådde enda Jonsa med kjærlig men myndig hånd. Et eller annet sted på livsveien hadde nok Jonsa mistet sansen for fikse dragninger og susende volleyskudd. Derfor hendte det at vil ble bedt om å komme oss der i fra hvis støynivået ble for høyt. Og det ble det jo. Ellers var gårdspllassen utenfor det gamle ungdomshuset et populært treffsted. Det lå ikke særlig godt til rette for fotball der, men ellers var stedet anvendelig til så mangt. Der var det også satt opp plakater med melding om store og små begivenheter som skulle finne sted i lokalmiljøet. Der var meldinger om misjonsmøter, idrettslagsmøter, dansefester og frelsesarmemøter. Det siste var forresten store sosiale begivenheter den gangen. Fullt hus og stormende jubel hver gang. Høyt oppe på veggen var det enda merker etter plakater fra kri-

gens år. Der hadde tyskerne satt opp sine advarsler med 'skutt blir den som....' Heldigvis var vi for unge til å skjonne hvilke triste år våre foreldre og besteforeldre hadde vært igjennom. Fotball var ellers ikke Pippis sterkeste side. Sosial og uegoistisk som han ellers var, syntes han ikke fotball var morsomt hvis han ikke fikk spille som han selv ville. På fotballbanen var han det som vi i dag ville kalle en egotripper. Det betyr på ingen måte at han var noen sinkekjapp og spenstig som han var.

Storparten av året ligger imidlertid snøen på våre trakter. Det var Pippis virkelige domene. Han var et sjeldent skitalent. I junioralderen var han kretsens beste både i langrenn og hopp. Han kunne finne på å vinne et utvidet kretsrenn i spesielt langrenn på Alvdal en helg for så å dra opp i Dalsbygda neste søndag for å vinne spesielt hopprenn. Der måtte seniorene melde pass. En komplisert skade noen år senere satte en stopper for noe som vel så ut til å bli en stor skikarriere.

Hele livet forble han en fjellets mann. Han likte seg aller best på hytta ved Ormtjernene, og dro dit så ofte han hadde anledning. Hytta og hundene var hans kjæreste hobbies i senere år - ved siden av jakt og fiske.

Vi så mindre til hverandre etter som årene gikk. Pippi etablerte seg tidlig med hus og familie i hjembygda, mens jeg reiste ut for utdannelse og arbeid. Men hver gang vi treftes, lyset gaminfjeset hans opp i et bredt smil og han hadde alltid en munter replikk på lager. Da Pippi ble syk og døde, bodde jeg på en annen kant i Trøndelag, og jeg ikke ikke anledning til å ta skikkelig farvel med ham. La derfor dette være mitt lille bidrag til hans heder og minne.

Livet borti Ne'r håggå

Det lå bare et hus på øvre side av vein borti Ne'r håggå. Der hadde Olga og Jens Bjerkestrand bygd seg hus og oppfostret to gutter og fire jenter - den ene penere enn den andre. Eldstemann Nils og jeg var jevnaldrelde og hadde mange felles interesser. Den største var nok musikken. Vi spilte sammen, og øvelsene foregikk jevnlig i uthuset hos Jens og Olga. Det var hyppige og intense øvelser - gjerne i nærvær av et stort og lydhørt publikum. Nils begynte med fele. Siden lærte han seg trekkspill på rekordtid. Han doblet noen år, men siden er det blitt mest trekkspill.

Jeg nevnte tilhørerne. Ungdommen var entusi-

astisk, men vi hadde nok mest nytte av at Jens var så interessert. Han var selv gammel trekkspiller med skarpt øre for melodiføring og harmonier. Det var ikke bare de aller enkleste tingene vi prøvde oss på. Det var på den tiden da swingjazz enda var gangbar dansemusikk, og den som ikke behersket denne genren hadde svært lite i bransjen å gjøre. Deiro og Frosini hørte også til standardrepertoaret, og her var Jens god å ha. Han visste hvordan dette skulle gjøres og hadde evnen til å formidle det til oss - og til å spille det om det knep. Andrew Walter var også en høyt respektert komponist. Han skrev riktignok mye gammeldansmusikk, men han gjorde det med en harmonibruk som røper den skolerte fagmusiker. Det var ikke lite strev vi la ned for å få med oss alt sammen. En av hans mer kjente melodier heter 'Afton på Solvik'. Den syntes lillebror Tore var fin. Den gangen var han en livlig krabat på syv-åtte år. Musikalsk var han også - han ble siden en habil trommeslager. Han satt og ventet utålmodig på at vi skulle ta yndlingsvalsen hans, og til slutt utbrøt han: 'Nei, no må dokk ta en aften på Solveig'. Det syntes både Nils og jeg var en god ide - selv om vi ikke riktig hadde klart for oss hvilken Solveig han siktet til.

Etter den tids Graftåsmålestokk drev vi det visst ganske langt. Ihvertfall fikk vi komme til Trondheim og få ansettelse som restaurantmusikere. Hotell Phoenix syntes vi varet elegant sted. Omfattende restauranterfaring fra senere år har riktig nok lært meg at det kanskje finner mer mondene etablissementer i verden. Prøv å fjerne bokstaven P i begynnelsen av navnet og skift ut N med F så finner du kanskje ut hva som lå visse segmenter av klientellet mest i sinne. Nils og jeg har fortsatt å spille fra til denne dag. Riktignok har vi spilt lite sammen de senere årene.

Jens døde for mange år siden, Olga har flyttet på aldershjemmet og den store søskensflokken er spredet over store deler av Møre og Trøndelag. Nå er også huset solgt - heldigvis til nær familie slik at man fortsatt kan komme på besøk der. Men for meg vil huset til Olga og Jens for alltid stå som huset som var fylt av musikk og glede.

Busken pors

- to gåtefulle forekomster i Holtålen

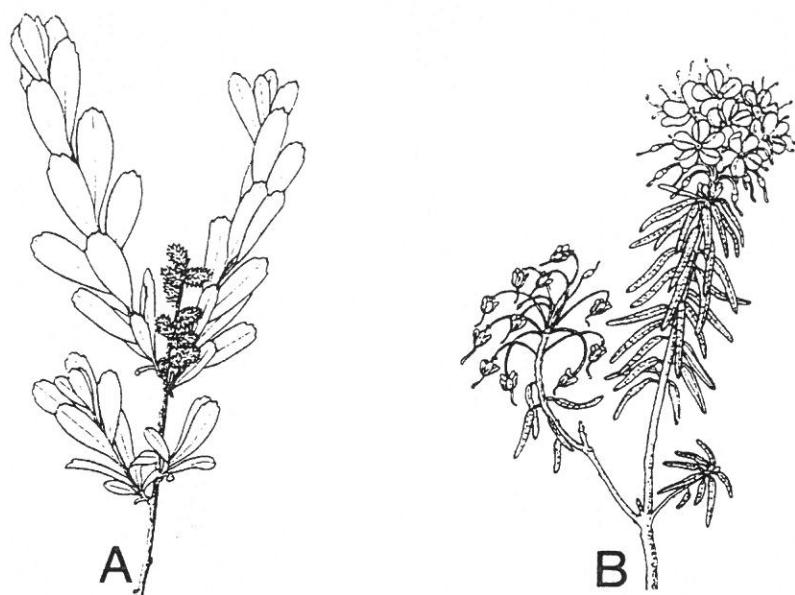
Av Kjell Ivar Flatberg

Pors med det latinske navnet *Myrica gale* L. er en knehøg busk. I Norge har den en forholdsvis vid utbredelse i låglandet langs kysten nordover til Troms. Den er f. eks. vanlig mange steder langs

Trøndelagskysten og i låglandet rundt Trondheimsfjorden, og er der en plante som mange er fortrolig med. Den vokser på myr og langs fuktige sig og bekkelaler. Overraskende er også kystplanten pors kjent fra to isolerte steder i Holtålen, nemlig i Slåttan (Slågårn på kartet) i Haltdalen ca. 1 km nordvest for Bredtjønna, og nord for Grytbakk i Ålen i retning

Ålmannfjellet. Porsbusken sender ut en karakteristisk krydret

lukt, og på varme sommerdager kan forekomstflekker av pors lukte nokså sterkt. Det var på en moltetur i Slåttan som ung setergutt på Fjellsetvollen at jeg første gangen ble oppmerksom på en busk som luktet så karakteristisk, men var da ikke klar over hva det var. Det var først i 1957, etter å ha blitt mer "blomsterfrelst", at jeg igjen oppsøkte Slåttan og gjenfant busken som viste seg å være pors. Dette fikk jeg bekreftet av Tore Ouren året etter (se senere). Han drev da med floraundersøkelser i Haltdalen. I et snedig sammentreff møtte jeg en dag Ouren i lia ovenfor Flatberg bedehus der vi begge var på blomsterjakt. Jeg hadde hørt om han, men aldri truffet ham før. Som et apropos har vi her kommunens eneste kjente forekomst av hassel. Han ble meget interessert da jeg fortalte om porsforekomsten i Slåttan og vi dro sammen og oppsøkte lokaliteten. Jeg hadde ham nok mistenkt for

Illustrasjon av pors (A) og finnmarkspors (B). Etter Lid & Lid (1994). Norsk flora. - Det norske samlaget.

ikke helt å tro på meg.

Pors er særbu men hann- og hoblomster på forskjellige busker. Blomstene sitter i aksforma rakler, og blomstringa skjer på senvår før bladene spretrer ut. Hoplanten har purpurrode blomsterrakler som i fruktstadiet på sensommeren blir grønnaktig av farge (se figur). Hannplanten har blomstene i gulbrune rakler som faller av etter blomstringen. Blada er kileforma og noe tanna i spissen. Det er særlig blomsterraklene som inneholder de aromatiske stoffene som gir den intense lukten. På voksestedet i Slåttan er det bare hoplanter som er funnet. Forekomsten her ligger i et lite sørsvendt myrsøkk ca. 590 m o.h., og porsen dekker et område på ca. 10 x 14m. Jeg har fulgt med denne forekomsten jevnlig siden slutten av 1950-tallet, og den har ikke endret seg nevneverdig i utstrekning de 40 siste årene.

Porsforekomsten i Slåttan i Haltdalen. Pil viser området med pors.

Den første kjennskapen til forekomsten av pors i Ålen fikk jeg da jeg senere som botaniker fikk tilknytning til Vitenskapsmuseet i Trondheim. Jeg oppdaget da at det lå et presset individ i museets herbarium som var samlet inn av lærer Hans Kosberg 1/8 1956 og sendt inn til museet. På herbariearket er det gitt følgende opplysninger: "Stene utmark, ca. 500 m fra jernbanen. Litt ovenf. Grytvadet, ved sti. Ca. 600 m". På grunnlag av denne opplysningen oppsøkte jeg 9/9 1978 dette området for å se om jeg kunne gjenfinne porsforekomsten til Kosberg. Det lyktes jeg med. Ca. 1/2 km nord for Grytbakk fant jeg porsen i myrlendt, sørvendt terreng på 3 adskilte steder innenfor et område på ca. 200 x 300 meter. Den største av de tre forekomstene var

på ca. 7 x 8 m, den minste på ca. 5 x 6 m. I motsetning til i Slåttan i Haltdalen var det her bare hannplanter som ble funnet. Den høyestliggende av de tre forekomstene ligger på ca. 600 m, en aning høyere enn i Slåttan. Pors er ikke funnet andre steder i Holtålen. Den er heller ikke påvist lengre østover i Gauldalen. Derimot er den funnet i Singsås på ett sted nordvest for Digre og på 3 steder på strekningen fra Almås i retning Holtsjøen i høgde nivået fra ca. 410 til 550 m o.h. I Soknedal er den funnet ved Haukdalsvatnet, og i Tydalen ved Hilmo (310 m o.h.) for å nevne to av de nærmeste forekomstene ellers.

Det som gjør de to funnstedene i Holtålen interessante i en plantogeografisk sammenheng, er for det første at det er de to innerste

kjente forekomstene i Gauldalen for denne kystplanten, men ikke minst at dette er de to høgstliggende av de kjente forekomstene for pors i Norge (590-600 m o.h.). Pors stiller forholdsvis store krav til både fuktige somrer og gode sommertemperaturer for at den skal vokse og trives. Godt med nedbør er det på begge de to voksestedene i Holtålen, men beliggenheten nær opp mot skoggrensa tilslir ikke de helt varme sommerforholdene. Riktignok ligger begge forekomstene sør-vendt og godt beskytta slik at den nok kan bli lokalt god varme når sola står på om sommeren. Stedsnavnet Almås ikke langt fra porsforekomsten indikerer kanskje også at det varmekjære treslaget alm har vokst her en gang i tiden.

Hvordan kan en forklare forekomstene på de to utkantlokalitetene for pors i Holtålen? Flere andre blomsterplanter med kystutbredelse i Norge har sine kjente innergrenser i Gauldalen i kommunen. Det gjelder f. eks. klokkeling, myrkråkefot og kvitmyrak, så sånn sett faller porsen inn i et mønster. En kan også tenke seg at porsen tidligere har hatt en mer sammenhengende utbredelse i varmetiden som sluttet for ca. 2500 år siden og da sommertemperaturen lå betydelig høyere enn i dag. Det jevnt kaldere klimaet som en har siden da kan ha ført til at porsen stort sett forsvant, og de to forekomstene i Holtålen kan da være de siste restene av en tidligere mer sammenhengende utbredelse i området. Men i så fall er det noe påfallende at det er på så høgtliggende steder i kommunen den har overlevd og ikke på myrforekomster på lågeriggende steder i bygda, f. eks. på de mange myrene i Kvennmo- og Bollingmo-marka i Haltdalen i høgdeneivået omkring 300 m. Her er det mange egsna voksesteder for porsen. I og med at det ved Grytbakk bare finnes hannplanter og i Slåttan bare hopplanter, så har porsen i dag ikke mulighet til å spre seg fra disse stedene gjennom befrukting og frøsetting. Det synes heller ikke særlig sannsynlig at porsen skal ha spredd seg til Haltdalen fra de nærmestliggende lokalitetene i Singsås og Tydalens gjennom fjernspredning i nyere tid, da frøene både er tunge og lite tilpasset vind-

spredning slik som f. eks. bjørk og gran med sine vingefrø.

Pors var tidligere både i Norge og ellers i Vest-Europa en kjent og mye brukta nytteplante, og er kjent fra beretninger helt tilbake til sagatiden. Før humleekstrakt kom i vanlig bruk som smakstilsetting til øl, var pors mye brukta for å krydre ølet. "Porsmungat" het dette ølet på gammelnorsk og skulle ha en sterk, bitter smak. Det berettes at dette ølet ikke skulle være helt fritt for ettervirkninger dagen derpå. Trolig har pors helt siden bronsealderen vært brukta som tilsetning til rusdrikk i Norden. Pors ble også brukta som "møllkuler", og buketter av porsris hengt ut på utedoen var vanlig i de områdene pors vokser. Høeg i sitt praktfulle verk "Planter og tradisjon" (1974) opplyser at pors ble samla ved Haukdalsvatnet i Soknedalen for ølproduksjon så sent som i 1860-1870-årene, og også at det ikke var lovlig å sanke pors uten samtykke fra eieren. Dette viser tydelig hvor viktig porsen var. Høeg siterer også opplysninger fra Kuliøya på Smøla der pors ble plantet for å ha "godlukt". Voksestedene for pors var derfor utvilsomt godt kjent blant folk. I Trøndelag heter pors på dialekt for post, og "Postmyra" ved Buvatnet på Berkåk og ved Hilmo i Tydalens har utvilsomt fått navnet sitt etter pors. Likeså heter lokaliteten for pors ved Digre i Singsås for "Postskogen", et navn som også er kjent fra andre steder der pors vokser. Navnet Porsgrunn kommer også av pors, mens Porsangerfjorden i Finnmark har sitt opphav i finnmarkspors (*Ledum palustre L.*), en kvitblomstret busk i lyngfamilien som ikke er i slekt med pors, men som også har en sterkt aromatisk lukt. I Klæbu, der jeg i dag bor, har en også "Postmyra" med forekomst av pors. Her har en også et godt eksempel på at den opprinnelige betydningen av navnet har gått i glemmeboka og at folk i nyere tid har tillagt navnet en helt annen forklaring. Jeg har i Klæbu fått opplyst at navnet skyldes at en her hadde post under elgjakta.

Med de to utpostforekomstene i Holtålen i minne, kan det tenkes at porsen her er blitt plantet på grunn av sin nytteverdi? Hvorfor i så fall på så "avsides" steder som i Slåttan i

Haltdalen og opp mot snaufjellet ved Grytbakk? En skal da ha i minne den store markavirksomheten en hadde i tidligere tider gjennom utmarks- og myrslått, og der også slåttefolk fra andre distrikter deltok.

Forekomsten i Slåttan i Haltdalen ligger - som navnet klart sier fra om-nettopp i et slikt tidligere viktig slåtteområde. Dessuten ligger forekomsten like i nærheten av en tidligere slåttebu. Ble porsen plantet her?

Lærer Hans Kosberg, som jeg tidligere har nevnt i forbindelse med oppdagelsen av pors i Ålen, var en ivrig og meget dyktig amatørbotaniker og det ligger en stor samling av planter i herbariet ved Vitenskapsmuseet innsamlet av ham fra forskjellige steder i Ålen.

Samtidig var han en ivrig lokalhistoriker. I februar 1983 skrev jeg til Kosberg om han hadde tilleggsopplysninger om porsforekomsten i Ålen som kunne belyse opprinnelsen til forekomsten der. Jeg fikk svarbrev fra Kosberg datert Reitan, 24.3.1983. Jeg tillater meg å gjengi deler av hva han her skriver:

"Kjære Flatberg! Takk for brev. Noe vesentlig å hjelpe til med har jeg vel ikke. Jeg fant den (dvs. pors, min anmerkning) altså 1. aug.

1956 etter at folkene på Stene hadde angitt beliggenheten så noenlunde. Jeg tror det var av min kollega Magne Almås at jeg fikk høre om forekomsten. Da hadde den nok vært kjent en del år. Martin Stene f. 1894, d. 1976 var gift med Dagny Husby fra Stjørdalen. Det skulle være hun som kjente igjen planten ved sitt kjennskap til den på heimtraktene.

Planten virker svært ukjent for folk her. Ingen tradisjon å oppspore. Jeg har ikke gått mer i disse traktene, men har hørt om en forekomst ganske nær Stensli stasjon. Du har altså funnet flere. Lokaliteten var for snart 27 år siden på 35 kvm. Jeg vil nå helst holde til den meningen at det er en naturlig forekomst. Nå er det jo ikke så lang tid siden "riksvegen" gikk i disse trakter. Planten var vel så populær en tid at den lett kunne ha blitt med ferdelsen. Vi skulle hatt en grundig pollenanalyse i lia opp mot Almennfjellet. Kanskje vi da hadde fått visst hva gårdsnavnet Almås kommer av, m.m." Som framgår av dette brevet var pors på dette tidspunkt tydeligvis lite kjent blant

ålbryggene. Det samme gjelder forekomsten i Haltdalen, der jeg ikke har kunne spore opp kunnskap om at folk kjente til busken i Slåttan. Men det forhindrer ikke at kjennskapen til busken kan ha vært en helt annen der som en går 100-150 år tilbake i tid; ting går fort i glemmeboka når bruken opphører. I den forbindelse kan opplysninger jeg fikk av nå avdøde Tore Ouren i brev av 24. febr. 1983 være av interesse. Han var professor i geografi ved Norges handelshøgskole i Bergen, men var i tillegg en meget dyktig botaniker som brukte de fleste somrar av sitt voksne liv fra 1946 fram til sin død i 1995 til kartlegging og innsamling av planter fra Gauldalen. I herbariet ved Vitenskapsmuseet ligger det omkring 40 000 innsamlinger gjort av Ouren fra Budalen, Soknedalen, Støren, Singsås og Haltdalen! Han har også utgitt florabøker fra alle disse gamle herredene. Ouren skriver i sitt brev til meg: Jeg har funnet fram noen notater om pors fra Tydal. 1. august 1973: Jenny Hilmo (født 1899) fortalte at hennes bestemor hadde samlet pors ved Skarpvollen til å legge i vinterklærne mot møll. En måtte til setra da planten ikke fantes i bygda. 2. august 1973: Etter avtale med Jenny Hilmo ble Guri Aune med meg til Skarpdalsvollen (Skarpdalsvollen ligger på M711 (1: 50 000) blad 1721 II, PQ 41.06, 707 m o.h. i følge kartet), men hun klarte ikke å finne igjen forekomsten av pors. Jenny Hilmo hadde sett porsen som småpike før første verdenskrig. Det hadde vært setring på Skarpdalsvollen fram til 1949". Opplysingene om at planten ikke fantes i bygda er noe merkelig, da som nevnt pors vokser på "Postmyra" like ved Hilmo. En eventuell forekomst ved Skarpdalsvollen ligger godt og vel 100 meter høyere enn forekomstene i Holtålen. Dette er mistenkelig høgt. En forklaring kan være at pors er tatt med fra bygda og plantet der, og at den etter en tid har dødd ut. En annen forklaring kan være at planten som vokste (vokser?) ved Skarpdalsvollen er finnmarkspors (se tidligere) som også er en busk med sterkt aroma og som til dels har hatt samme anvendelse som porsen. I så fall, så er dette også en interessant forekomst. Finnmarkspors er en art med

østlig utbredelse i norsk flora og var inntil helt nylig (funnet øst for Snåsavatnet sist sommer) ikke var funnet i Trøndelagsfjulkene. Den er ikke uvanlig når en kommer over på svensk side, og en forekomst i Tydalens er derfor ikke usannsynlig. Noen burde derfor saumfare traktene ved Skarpdalsvollen der en har både pors og finnmarkspors i bakhodet (se illustrasjonene).

Trolig klarer en ikke å finne noe endelig svar på opprinnelsen til porsen på de to høgstliggende voksestedene i Norge. Er den opprinnelig viltvoksende der, eller er den plantet? En pollentalanalytisk undersøkelse fra porsområdet i Ålen kan (som også Kosberg var inne på, se ovenfor) trolig gi en pekepinn på porsens alder i området. Men dette forutsetter at en finner en egnert myrlokalitet i nærheten der en kan ta gode torvprøver nedover i myra. Om en slik myr finnes vet jeg ikke. Forutsetningene er til stede gjennom at porsplantene ved Grytbakk er hannplanter og dermed produserer pollenkorn (blomsterstøv) som kan avsettes og oppbevares i torva etter som myra vokser i høgden når årene går. Og porsens pollenkorn kan en kjenne igjen når en studerer dem i mikroskopet. Det er også mulig å aldersbestemme de forskjellige torvlagene i myra gjennom såkalt C14-dating. Dette kan sammenholdes med forekomsten av pollenkorn og på denne måten kan en få en formening om hvor lang tid porsen har vokst der. På forekomsten i Slåttan går ikke dette, da en her bare har hopplanter og følge-

lig ingen produksjon av pollen.

Uansett historie og opprinnelse, de to porsforekomstene er interessante og verdifulle 'juveler' i kommunens flora. Kosberg antyder i det siterte brevet at pors også kan finnes nær Stensli. Her har jeg sjøl ikke lett etter busken. Kanskje kan den derfor også finnes på andre myrlendte steder i dette området i Ålen enn på den kjente lokaliteten, og kanskje også andre steder i kommunen. Dersom noen på tur i skog og mark i kommunen treffer på hva de mistenker for å være denne aromatiske busken, vil det være av stor interesse å få vite om dette. Kanskje noen allerede - når de har lest dette - nikker gjenkjennende: "Pors har jeg da sett". Er en i tvil om det er pors en har funnet, så send gjerne en kvist i posten til Herbariet, Institutt for naturhistorie, Vitenskapsmuseet, 7091 Trondheim. Under alle omstendigheter må det være en målsetting - men den sterke fokusering en i dag har på at kommunene skal kartlegge og sikre sitt biologiske mangfold - å ta vare på de to unike pors-forekomstene i Holtålen slik at de kan sikres for framtiden. En trussel for forekomsten ved Grytbakk er den raske gengroingen en nå har ved at andre busker og trær invaderer når beite og utmarksslått ikke lengre foregår. For å sikre denne forekomsten bør det derfor gjennomføres skjøtsel av området slik at porsen ikke blir overvokst og utkonkurrert. Dette er en bygdeoppgave.

Denne artikkelen er skrevet av Jens Halstein Nygård, og sto i Arbeidets Rett 22. desember 1933. Det er sendt «Oppunder Fjellbandet» av Bergljot Kristoffersen på Berkåk. Hennes bestemor var tante til Hans.

Hans var eldst i en søskensflokk på seks av foreldre Simen Hansen og Ane Elisabeth Grøt. Hans var født i 1882 og omkom i 1933.

Hans Simonsen Grøt

«Vi beklager å måtte meddele at Hans Simonsen på dampskipet «City Rayville» omkom i en bilulykke i Sydney, Australia, den 29. november.

Roosevelt Steamship Company»

Det var dei enkle liner som gjennom radiotelegrafen nådde Holtålen for 2-3 vikor sidan. Til sorg for dei som varda han. Dei andre - som ikkje kjente han - tamta nokre vanlege setningar om hendet. Og dermed var det gløymt. Men han skal ikkje gløymast. Han skal minnast med ære av haltdalingar som ein fagnadmann. Og me sender våre stille tanker til hans grav ved Stillehavets kyst.

Eg såg han berre ein einaste gong. Det var i fjor vinter. Han var innom ein heim og baud farvel. Han hadde da vore heime 5-6 månader, og han skulle i veg att til nye reiser, til alle verdsdelar, og alle hav. Utan tvil den haltdaling som har sett meir av verda enn nokon annan.

Det er hans soge eg vil rite - etter det vesle eg veit. For omlag 50 år sidan sprang ein liten gutepjokk i «Knuten» - ein gutepjokk som alle andre, som brørne sine og gutane i grannelaget. Det var den gongen mange fleire hus i «Knuten» enn det er no. Ein gard er borte, og på dei andre er alle desse små husa som sto kring gardstunet å dei tri Grøts-gardane revne, og store, nye hus bygd opp. Meir praktisk, men ikkje så høveleg for barneleik. I desse gamle svalene gjekk leiken frå tidleg morgen til seine kveld. Og i alle desse kinkelkrokane var det fritt spel for fantasi og eventyr, i halvmørke krær og svaler og låvestål.

Her var det gøymselsrom, og spanande å lure og leite etter kvarandre. Her kunne det vekse og gro eventyrhug.

Og så kom skulen. Og her fekk eventyr-hugen ny nøring av gamle Kvernmo. Hans meisterlege forteljingar frå gamle dagar, om gamle sagn og segner og hendingar, - om «Lønaberg-kusen» og alle slike overnaturlige vesen det gjekk sagn om. Og gutane i «Knuten» sto sikkert i mørket om kveldane og glytte opp mot «Lønaberget», om det da skulle

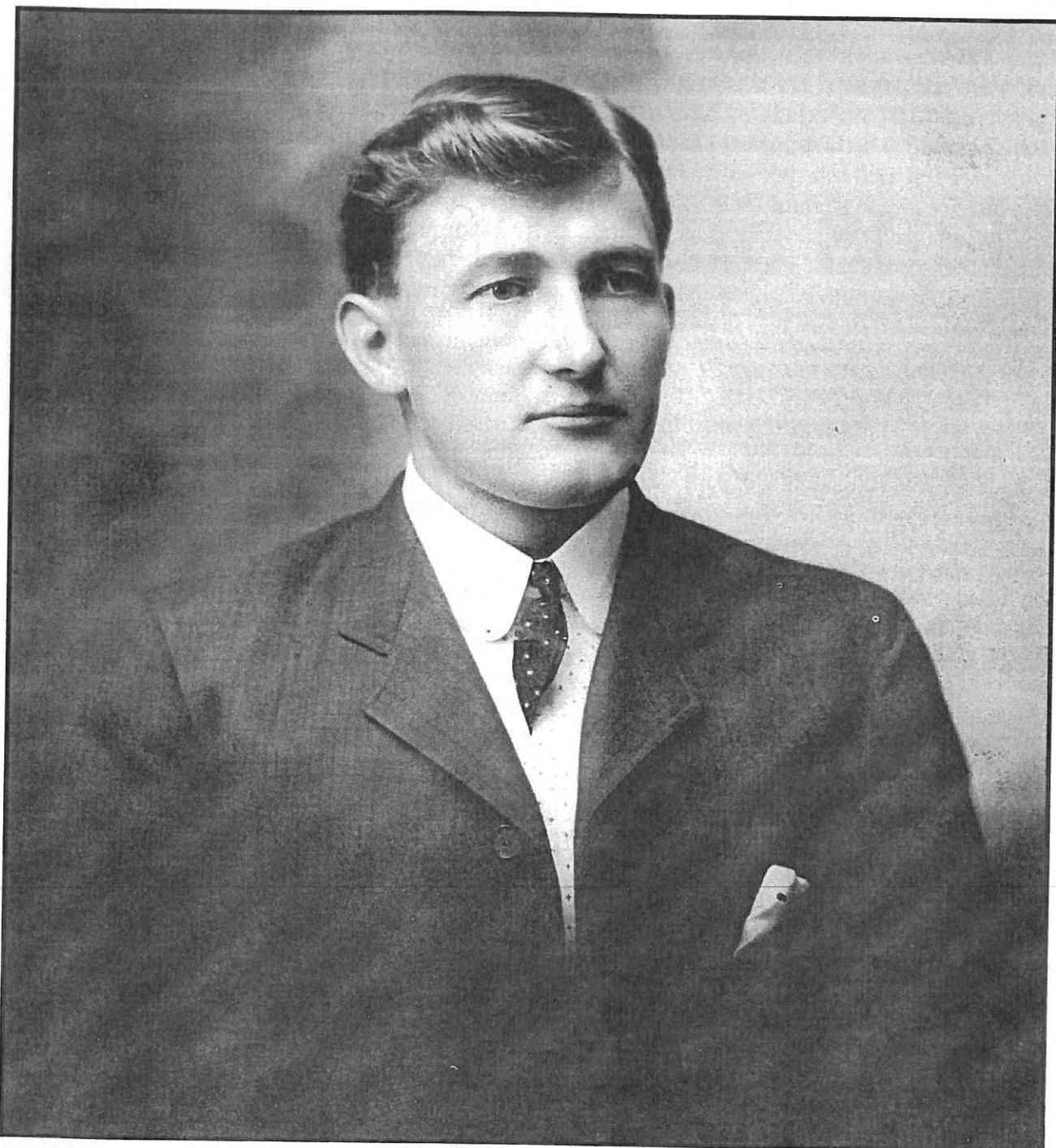
vera noko merkeleg å sjå der oppe på dette berget som om dagen var grått som andre berg. Og fantasi vaks. Den sommaren på Råen, med utsyn framover dalen, og langt utover blåne etter blåne. Og sikkert sat han mang ein dag på høste toppane inne ved Hultsjøen og såg og såg - så langt ein kunne framover. Og tankane flaug vidare. Kva var det vel attanfor - og utafor og lenger borte? Og kvar vart det vel av elva og dalen så langt der nede?

Her beit den seg fast den lysten til å sjå - og sjå kva som var bortanfor og bortanfor der. Og den lysten vart det som dreiv han og dreiv han, frå den eine staden til den andre. Det var utferdslengten og eventyrhugen som hadde fått tak i han. Hugen til spaning og eventyr, skapt av krokane og svalgangane i «Knuten», og av Kvernmos bygdeeventyr! Og utferdstrangen «over de høie fjelde» fostra i Hultsjøhøgdene

Så bar det ut. Først på gruva, - på Kongens. Som dei fleste andre gutar på hans tid. Og han sto der 2-3 år som mang ein annan vaskarryss. Men det vart for trøngt. Dei fleste andre stogga der. Reiste til gruva, og var heime att. Men det var ikkje nok for Hans. Hugen drog han lengre. Det var nett i dei dagane dei tok til å reise til Amerika som verst. Og frå dette framande landet kom tiend til dei der heime. Ofte kanskje litt tjukt påsmurt. Men her var det eventyr og spaning. Som i leiken kring novene i «Knuten» i leit, men her etter gull, ikkje etter lukke.

Og så ein vårdag bar det same vegen som så mange andre; med gamel Brunen for vogna, med den raudmåla ferdakista på, og far med taumane i handa den tunge gang til stasjonen. Og så vidare, med vidopne augo ut i verda. Over nye blåner. I gulllandet. Og her var det nok å sjå.

Noko av det første han gjorde da han kom til Amerika, var å gå maskinistskule. Det tykkjest merkeleg at han, bondeguten, skulle gjera det. Dei fleste andre som reiste, tok til med farmarbeid og skogsarbeid, arbeid som dei var vant med heime! Her var det vel etter trøngen til å sjå, og bryte seg

nye vegar som gjorde seg gjeldane. Han ville vite korleis dei var bygd og verka alle desse nye maskinane han såg. Korleis såg dei ut inni? Var det leitinga i gjømslene i svalene og krokane som gjekk att? Eller var det en snev av arv fra Børre Langland? Den same arv som fekk bror hans til å plukke sund ei gamal klokke og lage spolerokk?

Han gjekk maskinistskole. Han fekk sjå lokomotiva som trekte vognene opp av gruvene. Her var det noko nytt, som med Askeladden i eventyret. Han måtte undersøke det. Og så fekk han dette merkelege nye til å lystre seg. Og så sto han som

lokomotivførar i gruvene ei stund. Men det var meir nytt. På denne tid tok dei første automobilar til å rulle. Det var noko. Ein dag finn ein han att som sjåfør hos ein millionær. Så hadde han lært å meistre den maskina. Og han satt ved rattet åt millionären og losa han gjennom vriddelen i storbyen. Det kledde sikkert den rake, velbygde bonden godt.

Seinare dreiv han automobilverksted og eit vaskeri. Ein dag finn me han att oppe i Alaska, som motormann. Atter noko nytt. Atter var det utferdstrongen som dreiv han vidare, over ei ny blåne.

Alltid måtte han lære meir, og sjå meir. Han slo seg aldri til tols med det som var. Aldri stagnasjon, alltid framover. Men så er det eit anna trekk som skal minnast. Og det var at gjennom alt han reiste og alt han prøvde, så sto heimen og heimbygda for hans syn og tanke. Aldri gløynde han den.

Oppe i Alaska braut han av eine foten. Andres Bekken arbeidde der oppe. Eg veit ikkje om Bekken kom av seg sjølv, eller korleis det var, men ein dag finn me Bekken attmed senga hans Hans med fela si. Eg kan godt tru at Hans sende bod etter ham. Og så låg han og lydde til dei kjente tonar frå heimedalen. Og dermed fekk han heimen og heimbygda rykt nærare.

I 1911 vart heimlengselen stor. Han måtte sjå att heimegrendene. Så bar det ut att til nye eventyr. Først attende til Amerika. Men det var ikkje nok. Han hadde farta statane rundt, sett og prøvd og lært, for han hadde sansane opne. Men no vart Amerika for lite. No var det havet og dei andre verdensdelar som sto for tur. Ein vakker dag finn me han att som maskinist ombord på «Crown City» av Los Angeles.

Og no var det nye blåner han skulle over, nye utsyner, nytt land. Hans liv spegla att gutedagane ved Hultsjøen, - frå høgd til høgd, over blåne etter blåne. Og dei siste åra er han å finne over alt der skip kan pløye sjøen. Rundt i amerikanske hamner, til Afrika, gjennom Panamakanalen, Zuezkanalen, til India, Kina, Japan, Sudhavøyane, - over alt. Det er rådlaust å rekkje etter.

Over alt skulle han sjå seg om. På ein tur i land på ei av Sudhavøyane kom han til ei hytte, der det var ei innfødd kvinne som ville ha han til å friser seg, og det eva han ikkje lenge med. I Durban i Syd-Afrika trefte han ein norsk kjøpmann som tok han med seg på lange turar inn i landet. Då han gjekk om bord att, fekk han med seg det beste av det kjøkkenet hadde. Desse småtrekk har ingen annan verdi enn å synear han måtte sjå og undersøke alt nytt og framant, og at han vann seg vene kvar han kom. Over alt kom han, og alt såg han. På vitjing i bungalowene på Stillehavøyane, i rickshaw på turar i Kina, mellom hottentottar og busknegrar i Syd-Afrika. Som førstemaskinist var det lite å gjera når skipet låg i hamn, og han fekk difor godt høve til å sjå seg om.

Men kvar han reiste og kvar han for, var det ein ting som sto i tanken; heimen og heimbygda. Heim skreiv han kvar han for. Sendte biletar frå alle verdens kantar. Han ville at dei i heimegrenda skulle få dele med han av alt det vakre han såg. Og gaver. Kinesisk silke, teppe frå Sudhavøyane,

og mangt anna. Upraktiske ting på ein norsk bondegård, men ting som no er verdfulle for dei som eig dei. I dei stille, klare sudhavsnetter var det heimen som sto for hans syn og tanke.

Panamakanalen vart til Hulta som slynger seg nordover øyane, forssane inne i Syd-Afrika vart til duren frå Remna i vårflommen..

Hans hjarte slo i takt med stempelslaga frå maskina ve tanken på heimen og dei som der stelte. Og mang ein gong sto han sikkert på dekket og tenkte nordover. Til slutt drog lengten han heimover ein gong til. Det skulle bli den siste.

I fjar sumar kom han heim og såg om dei kjente stader. Til fjellet måtte han, der han tratlå som gjætgut. Her levde han opp att gutedagane på setra, med fiskestonga frammed Hulta. Men heller ikkje heime kunne han vera uvirksam. Ein dag fekk han senda kopparplater og rør frå byen. Så bar det til å klinke og hamre og lodde. Og før ein visste ordet av det, hadde han laga dusjbad i kjøkkenet. Og vask for å lette mor og søster i oppvaskarbeidet. Men over jul bar det i veg att. Han reiste no gjennom fleire av storbyane i Europa, og så til Amerika. Han kom til New York. Det var midt under verste arbeidsløysa. dagen etter meldte han seg på hyrekontoret, og vart hyra som førstemaskinist av Roosevelt steamship Company i New York, der han aldri hadde arbeidd før. Meir treng ein ikkje fortelje om hans dugleik. Han hadde attestane sine i orden.

Så bar det ut på den siste ferd med det flotte skipet «City of Rayville». På ny jordomsigling. Og denne gongen kom han heilt til Australia, til fleire byar. Og til slutt til Sydney. Her var det ulukka nådde han. Her var det atter noko nytt som han ikkje hadde sett. Her var det nye inntrykk å samle. Han tok ut på bilturar for å sjå også dette landet. Men eg trur, at også her, sto Haltdalen for hans indre syn, bygda og grenda, dalen og fjellet. Råen med utsynet framover og utover. Og kanskje sto det synet for han indre da ulukka nådde han. Kva veit me? Ingen ting! Berre det at ein heidersmann av vår stamme, ein fagnadmann av vår slekt, av vårt blod, kviler i Australias jord. Så langt borte frå Haltdalen som ingen annan haltdaling.

Og me veit berre at det er palmane som suser over hans grav i staden for bjørkene på vår gamle kyrkjegard, det er Stillehavet som skvalper utanfor, i staden for Gaula, og Stillehavet som bruser i stormver i staden for Gaula i vårløysinga. Og i staden for Polarstjerna, er det Sydkorset som lyser over grava i dei stjernestille sydhavsnetter.

Fra Killingdal til Kjølian

På nyåret 1899 finnes denne «stemningsrapporten» i Fjeld Ljom fra gruvesamfunnene Killingdal og Kjøli. Som et 100-årsminne tar vi med dette innlegget som er undertegnet -r-d:

Den norske vinter er saa vakker!

Ja, det kan være sandt nok, men her oppe har den meldt sig paa en mindre pyntelig maade, i det den har tat folk i næse, ører og fingerspiser, og det har den gjort saapas, at folk griner over hele ansigtet.

Naar det ikke er riktig koldt her, kan det isteden være en rygende snestorm, som næsten gjør det umulig at komme fra grubeinngangen til vore beboelsesværelser. Værelsene her er nok saa bra med undtagelse af et. som ikke er videre ros værdigt, det er udstyret med et lidet vindu, og det er i den forfatning at snees har fri adgang gjennom det, saa at snedyngen har været paa metervis indpaa værelset iblandt.

*

Kortspill er nemlig forbudt her. I november 1898 blev en plakat (en bekjentgjørelse) opslaat, og paa den stod der at læse: Kortspill er forbudt i alle værkets brakker. Overtrædelse straffes med afskedigelse fra arbeide uden oppsigelse.

Men nu før jul var nogle saa uheldige at overtræde loven ved at tage sig et slag kort. Da var det ikke noget andet at gjøre end at tage sit skrap og gaa, men stop!

Et held var her ogsaa med i uheldet som det bestandig pleier at være. En af de uheldige har nemlig fundet naade for 2 eller flere øine, og da var gode raad dyre. At lade ham være og afskedige de andre, vilde blive en lei historie, de bedste var at lade allesammen være, og dermed var den kortspillhilstorien neddysset.

*

Kjølian er en grube, som ligger længer tilfjelds end Killingdal. Did er det nok ikke god sag at komme naar veiret er uroligt. For nogle uger siden var det to kjørere, som kom fra Reitan station og skulde til Kjølian. De kjørte fra

Reitan om formiddagen med ud paa eftermidagen for de vild i snestormen og blev ude hele natten i dette veir i vilde fjeldet.

Veien til Kjølian er nemlig ikke i lighed med andre grubeveie oppvardet, og da kan det let hende i snestorm, at folk farer vild. Saadan er uforsvarligt af nævnte grubeselskap. En saadan vei, som den til Kjølian burde oppvardes og det godt ogsaa.

Surre-koppen

Den spennanda boka,
kor la eg no den?
Og brillene mine
var borte igjen.

Den boka var kommen
i hylla si att
og brillene gjømte
seg under ein hatt!

På riktige plassen
sin dukka dei opp
og gjorde slik narr av
en stor surrekopp.

Eg ville iallfall
ta tøflane på,
men ingenstaad var dei
dessverre å sjå.

Men tøflane mine -
eg vissste så pass
at sjeldan er dei på
sin vanlege plass.

Og no vart det ille,
ja verre enn før:
Eg hadde jo mista
mitt gode humør!

Eg leita bak stolar
og under eit bord,
men ting kan jo vera
som sokken i jord.

Eg leita i krokar,
eg leita i kott
og byrja å tru dei
var borte for godt.

Arnljot Eggen

Forunderleg er det
at vanlege ting
forflyttar seg stadig
usynleg omkring.

Eg kunne ha spart meg
å springe omkring;
dei stod under senga
og sa ingen ting!

Kommunens ansatte og politikere
ønsker jule- og nyttårsgjester
hjertelig velkommen
til Holtålen kommune.

Alle lesere av Oppunder Fjellbandet,
innbyggere i Holtålen kommune og
utflyttere fra Ålen og Haltdalen ønskes
*en riktig god jul og
et fredfylt og godt nytt år!*

HOLTÅLEN KOMMUNE

Ivar P. Volden
Ordfører

Roy Jevard
Rådmann